

శ్రీ కృష్ణదేవరాయ శ్రీ రఘుభాషానిలయము
 మల్లానాడ నాడీ జ్ఞానము

నాడీ జ్ఞాన ప్రకాశికా సహితము

సాంధ్రతాత్పర్యము

విభాగము

విభాగ సంఖ్య

గ - 11

శ్రీ పువ్వాడ శ్రీగురునాథరావుగారి అనుమతిని

చెన్న పురి:

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1927

All Rights Reserved.

Printed at
The "VAVILLA" PRESS
Madras.—1927

విషయసూచిక.

విషయము.

పుట.

నాడు్యత్పత్తిప్రకరణము.

దశవాయునిర్ణయము	...	8
గ్రంథాంతర విశేష విషయ నిరూపణము	...	9
ఇళాపింగళా నాడీస్వరూపము	...	11

నాడీనిదానప్రకరణము.

నాడీస్వర్గవ విధి	...	19
వైద్యకృత్యము	...	”
నాడీపరీక్షా నిషేధకాలము	...	20
స్త్రీ పురుష నాడీభేదము	...	”
జీవనాక్షిణీనాడీకథనము	...	”
నాడీ నామములు	...	21
నాడీ చిహ్నములు	...	”
స్వస్థనాడీ లక్షణము	...	22
దోషనాడీ లక్షణము	...	23
వాతపిత్తరోగనాడీ లక్షణము	...	”
శ్లేష్మరోగనాడీ లక్షణము	...	”
వాతపిత్తరోగనాడీ లక్షణము	...	24
వాతశ్లేష్మనాడీ లక్షణము	...	”
పిత్తశ్లేష్మనాడీ లక్షణము	...	”
ప్రకారాంతరవాతశ్లేష్మనాడీ లక్షణము	...	”
వాతపిత్తకఫసన్నిపాతనాడీ లక్షణము	...	”
అసాధ్యరోగనాడీ లక్షణము	...	25
సాధ్యరోగనాడీ లక్షణము	...	26
మాసాంతమృత్యునాడీ లక్షణము	...	”
చీడవదిన మృత్యునాడీ లక్షణము	...	27

విషయము.	పుట.
మూడవదిన మృత్యునాడీ లక్షణము	27
నాలవదిన మృత్యునాడీ లక్షణము	28
పండ్రెండుజాముల మృత్యునాడీలక్షణము	28
దినాంతంబున మృత్యునాడీ లక్షణము	29
కాలావధి మృత్యులక్షణము	29
ఆరజాములొని మృత్యునాడీలక్షణము	29
సార్ధప్రహరమృత్యునాడీ లక్షణము	30
ఆఱవజాము మృత్యునాడీ లక్షణము	30
తృతీయదినమృత్యునాడీ లక్షణము	30
చతుర్థదిన మృత్యునాడీ లక్షణము	30
పంచమదిన మృత్యునాడీ లక్షణము	31
అభిమాతాదిరోగనాడీ లక్షణము	31
భూతాభివంగజ్వరనాడీ లక్షణము	31
రోగరహితాపమృత్యు లక్షణము	31
శోకహిమాది నిశ్చలనాడీ లక్షణము	31
దుష్టపిత్తనాడీ లక్షణము	32
సాధ్యనాడీ లక్షణము	32
ధాతుప్రాప్తనాడీ లక్షణము	32
సదోషనిర్దోషనాడీ లక్షణము	32
నూనె, బెల్లము, మినుములు, పాలు, తేనె వీనిని నేవించినవాని నాడీ లక్షణము.	33
మధురము, వగరు, పులుసు, ఉష్ణము, చేదు అనునీపదార్థము లాహారంబున వాని నాడీలక్షణము.	33
కారము, ఉష్ణ గలపదార్థములు భుజించినవాని నాడీలక్షణము.	33
ద్రవపదార్థములు, కఠినద్రవ్యములు భుజించినవాని నాడీలక్షణము.	33
పులుసు, మధురార్థము, అటుకులు, భ్రష్టద్రవ్యములు, భుజించిన వాని నాడీలక్షణము.	34

విషయము.

పుట.

గుమ్మడుకాయ, అరటికాయ, ఆకువూరలు మొదలగువానిని భుజించినవాని నాడీలక్షణము.	34
మాంసము, దుగ్ధము, గుడము, క్షీరము, పిండి మొదలగువానిని భుజించినవాని నాడీలక్షణము.	35
బెల్లము, అరటిపండ్లు, మాంసము, ఉష్ణపదార్థములు, ఎండిన తీక్షణ పదార్థములు మొదలగువానిని భుజించినవాని నాడీలక్షణము.	35
ప్రాతఃకాలము, మధ్యాహ్నకాలము, సాయంకాలము, రాత్రికా లము వీనియందలి నాడీలక్షణము.	36
బంధింపఁబడిన నిరోగినాడీలక్షణము	36
జ్వర దాహ సన్నిపాత నాడీలక్షణము	36
జ్వరప్రకోప నాడీలక్షణము	37
జ్వరవాతసంభోగరాత్ర్యషకకాల నాడీలక్షణము	37
పితృజ్వర, కఠినాహార నాడీలక్షణము	37
మలాజీర్ణ, శ్లేష్మదోష నాడీలక్షణము	37
వాతపితృ, శ్లేష్మవాత నాడీలక్షణము	38
అల్పశ్లేష్మ, ప్రబలవాత, ఉష్ణవాత నాడీలక్షణము	38
సహజవాత, తీవ్రవాత నాడీలక్షణము	38
జ్వరప్రకోప, కామ, శ్రోధ, వేగ, రోధ, చింతా నాడీలక్షణము.	38
దుష్టరక్త నాడీలక్షణము	39
భూతజ్వర, ఏకాహికజ్వర, విషమజ్వర నాడీలక్షణము	39
ద్వాదశిక, త్రాదశిక, చాతుర్థిక జ్వరనాడీలక్షణము	39
శ్రోధజ్వర, కామజ్వర నాడీలక్షణము	39
రమణజ్వరము, కామార్తజ్వరము వీటియందు నాడీలక్షణము.	39
వ్యాయామ, భ్రమణ, చింతా, ధనశోక నాడీలక్షణము	39
ఆజీర్ణ నాడీలక్షణము	39
పక్వాజీర్ణ, రక్తపూర్ణ, రసయుక్త నాడీలక్షణము	39

విషయము.

పుట.

సుఖము ననుభవించెడివాఁడు, ఆఁకలిగొన్నవాఁడు, మందాన్ని,	}	40
క్షీణభాతువుగలవాఁడు వీరి నాడీ లక్షణము		
ప్రకారాంతర మందాన్ని నాడీలక్షణము	...	”
ఆమాశ్రయ, పుష్టివివర్ధన, ఆహారమాంద్య, ఉపవాస నాడీలక్షణము.		”
దీప్తాన్ని నాడీలక్షణము	...	41
అన్ని మాంద్య, గ్రహణీరోగ నాడీలక్షణము	...	”
మలభేద, గ్రహణీరోగ, అతిసారభేద, విలంబికా, ఆమతిసార	}	”
నాడీలక్షణము		
మూత్రమల నిరోధ, విదగ్ధిహ, విఘాచికా నాడీలక్షణము...		42
ఆనాహ, మూత్రకృచ్ఛి నాడీలక్షణము	...	”
వాతశూల, మరుతీప్లవ నాడీలక్షణము	...	”
వైత్య, ఆమశూల నాడీలక్షణము	...	”
ప్రమేహ, ఆమదూషణ నాడీలక్షణము	...	43
విషదోష, విష్టంభవాత, గుల్మ, అత్యర్థవాత, అసమాప్తికాలనాడీలక్షణము.		”
గుల్మ, కంప, పరాక్రమ నాడీలక్షణము	...	”
వ్రణ, భగంధర నాడీలక్షణము	...	”
నాంత, శల్యాభిహత, వేగావరోధ, వ్యాకులజన నాడీలక్షణము.		”
నాడీజ్ఞానరహితుఁడు శ్లాఘన కనర్హుఁడగుట	...	44
గ్రంథామసంధానచేశకాలప్రకరణ నాడీజ్ఞానము	...	”
నాడీజ్ఞానప్రాప్తి లక్షణము	...	”
చంచలాగతి నాడీలక్షణము	...	47
లేజఃపుంజగతి లక్షణము	...	”
దుర్బల, క్షీణనాడీలక్షణము	...	48
ధీరనాడీలక్షణము	...	”

శ్రీమద్ధన్వంతరయే నమః.

యామభాద్యనేకతంత్రములయందుఁగల

నా డీజ్ఞానప్రకాశిక

ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము.

శ్లో. యే వై యావద్వికారాః ప్రకృతి వికృతయో యాశ్చ
తేషాం జనిత్రీ, యే దేవా శ్చతురాదే రథ సకల మిదం
యత్సమూహైర్విస్ఫుప్తం, యత్సంక్షోభా త్రిమూర్తిః
ప్రథిత మిహ యతః పాలనాది స్వసిద్ధా, సామూలాఖ్యాజ
నేభ్యో వితరతు సుసుఖం ముక్తయేనశ్చ భూయాత్. 1

వాక్యం. ఆద్యం తావన్నాడికావిజ్ఞానాదేవ వాతప్రభృతి
జనితానా మామయానాం సాధ్యాసాధ్యసభేదకజ్ఞానం ప్రా
ప్యతే అతఏవ తన్నిరూప్యత ఇతి.

తా. వైద్యుఁడు ప్రథమంబున వాతపిత౯ది వైషమ్యములచే జనిం
చెడి వ్యాధుల సాధ్యాసాధ్యంబులను, తత్త ద్వ్యాధిభేదంబులను నెఱుం
గుటకు నాడిజ్ఞానమే మూలకారణముగ నుండును. అట్టి నాడిగతియందు
విశేషజ్ఞానము కలిగినేని రోగస్వరూపంబును దెలిసికొని, తగిన చికిత్స
చేయందగు. కావున ఆనాడుల స్వరూపంబులను దెలియం జేసెద.

నాడ్యుత్పత్తిప్రకరణము

కందమధ్యే స్థితా నాడీ సుషుమ్నే తి ప్రకీర్తితా,
తిష్ఠంతి పరితస్సర్వా శ్చక్రేస్తి న్నాడికా సతః.

2

శరీరమునందలి మూలాధారమునకు మీఁదుగను నాభిస్థానంబునకు
మధ్యంబునను కందస్థానంబునందు సుషుమ్న యను నొకనాడి యున్నయది.
మఱియు వచింపబోయెడి ఇళా పింగళాది నాడు లీసుషుమ్ననాడిని
చుట్టుకొని యుండును.

సార్థత్రికోట్యో నాడ్యోహి స్థూలాస్సుక్షాశ్చ దేహీనాం,
నాభికన్ద నిబద్ధాస్తా స్తిర్యగ్సార్ధ్వ మథస్థితాః.

3

మనుజుల దేహంబున స్థూలసుక్ష్మంబు లగు మూఁడుకోట్ల యేఁబది
లక్షలనాడు లున్నయవి. ఆనాడులు మూలాధారంబు నాశ్రయించి,
కొన్ని యూర్ధ్వభాగంబునను, కొన్ని యధోభాగంబునను, మఱికొన్ని
తిర్యగ్భాగంబునను వ్యాపించి యున్నయవి.

తిస్రఃకోట్యోర్ధ్వకోటీ చ యాని లోమాని మానుషే,
నాడీముఖాని సర్వాణి ఘర్తబిందుం క్షరంతి చ.

4

మఱియు వైనాడుల నాశ్రయించి మూడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల
రోమంబు లున్నయవి. ఆరోమంబులే నాడులకు ముఖంబు లనంబడు.
ఆందుండియే చెమట ప్రవించును.

నానానాడీ ప్రసవగం సర్వభూతాని చాత్తని,

ఊర్ధ్వమూల మథశ్శాఖం వాయుమార్గేణ సర్వగమ్.

5

మనుజుల దేహమందు వైని చెప్పిననాడుల కాధారభూతంబై
వర్తబ్రహ్మ స్వరూపమగు నొకసూక్ష్మవాయువు గలదు; అది ప్రాణాదివాయు
వులద్వారా దేహమంతటను వ్యాపించు చుండు.

ద్విసప్తతిసహస్రాణి నాడ్యస్సు ర్వాయుగోచరాః,

కర్తమార్గేణ సుషిరా తిర్యంచ సుషిరాత్తికా.

6

ఈ చెప్పఁబడిన నాడులలో డెబ్బదిరెండువేలనాడులు వాయు సంచారయోగ్యంబు లైయుండు; మఱియు ఆనాడులు వాయుమార్గము ద్వారా పునరావృత్తిప్రావక కర్త రూప చిద్రవిశిష్టంబులై తిర్భగ్గతరంధ్ర ప్రధానభూతంబులుగ నుండు.

తర్పయంతి రస్తే ర్దేహం నద్యస్తోయై రివార్ణవమ్,

ద్వాసప్తతినహస్రం తు తాసాం స్థూలాః ప్రకీర్తితాః. 7

నదులు నిజజలంబులచే నాగరంబును సమృద్ధిగావించుచందంబున వైనాడులు దేహిసేవించెడి యన్నపానాదుల రసంబుచే దేహంబును వృద్ధి జేయుచున్నయది. అందు వేయియు డెబ్బది రెండునాడులు స్థూలనాడులుగ నున్నయవి.

దేహే ధమన్యోధన్యాస్తాః పంచేంద్రియగుణావహాః,

నాభికందస్థితా స్తాసు నాభౌచక్రే ప్రవేష్టితాః 8

వై నాడులలో శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాత్మక పంచేంద్రియ గుణగ్రాహకంబు లగునాడులే మిగుల శ్రేష్ఠములుగనుండు. ఆ యైదునాడులు మూలాధారంబు నాశ్రయించి నాభిచక్రంబునం బ్రవేశించి యున్నయవి.

తాసాం చ సూక్ష్మసుషిరాణి శతాని సప్త

స్వచ్ఛాని యైరసక్పదన్నరసం వహద్భిః,

ఆప్యాయతే వపు రిదం హి నృణా మమీషా

మమృస్సోవద్భి రివ సింధుశతై స్సముద్రమ్. 9

వైనిచెప్పఁబడిన స్థూలనాడులను నాశ్రయించి నిర్మలమైన యేడు మూర్త ప్రధాననాడులు సూక్ష్మచిద్రములతోఁ గూడియుండు. ఇవి ప్రతి దినమును మనుజులు భక్షించెడి యన్నపానాదుల రసమును వహింపుచు సముద్రమును నానావిధ నదులు వృద్ధిబొందించు చందంబున శరీరమును వృద్ధి జేయు చున్నయవి.

ఆపాదతః ప్రభృతి గాత్ర మశేషమానా

మామస్తకా దపిచ నాభిపుర స్థితేన,

ఏత స్తద్బదంగ ఇవ చర్తచయేన బద్ధం
కాయం నృణా మిహ సి గాశతస్త్వకేన.

10

మూలాధారంబును నాశ్రయించి పాదము మొదలు శిరము పర్యంతము వ్యాపించియుండెడి యేడుమూర్తినాడులచే మనుష్యదేహము, మృదంగము చర్తముచే (వారుచే) గట్టంబడి యుండు తెఱంగున, బంధింపఁబడి యున్నయది.

ఇళా చ పింగళా చైవ సుషుమ్నా చ సరస్వతీ,
వారుణీ చైవ పూషా చ హస్తిజిహ్వా యశస్వినీ. 11
విశ్వోదరీ కుహూశ్చైవ శంఖినీ చ పయస్వినీ,
అలంబుసా చ గాంధారి ముఖ్యా శ్చైతా శ్చతుర్దశ. 12

పై నాడులలో ఇళ, పింగళ, సుషుమ్న, సరస్వతి, వారుణి, పూష, హస్తిజిహ్వ, యశస్వినీ, విశ్వోదరి, కుహూ, శంఖినీ, పయస్వినీ, అలంబుస, గాంధారి అను నీ ఐదు నాలుగునాడులు ముఖ్యంబులుగ నుండు.

ఇళా చ పింగళా చైవ సుషుమ్నా చ సరస్వతీ,
గాంధారి హస్తిజిహ్వ చ కుహూః పూషాయశస్వినీ. 13
చారణాలంబుసా విశ్వా శంఖినీ చ పయస్వినీ,
ఏతాః ప్రాణవహా నాడ్యో జీవకోశే ప్రతిష్ఠితాః. 14

ఇళ, పింగళ, సుషుమ్న, సరస్వతి, గాంధారి, హస్తిజిహ్వ, కుహూ, పూష, యశస్వినీ, చారణ, అలంబుస, విశ్వ, శంఖినీ, పయస్వినీ అను నీ ఐదునాలుగునాడులు ప్రాణవాహినులై జీవకోశంబునం బ్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నయవి.

తత్ర ప్రధానా నాడ్యస్తు దశవాయు ప్రవాహికాః,

ఆ ఐదునాలుగు నాడులలో ఇళానాడిమొదలు చారణానాడి వఱకుఁ గల పదినాడులు, ప్రాణాదివాయువాహినులై యుండుటవలన నవి మిగుల ప్రధానంబులుగ నుండు.

ఇలా పింగళయో శ్చైవ సుషుమ్నా చౌర్ధ్వగామినీ. 15.

గాంధారి హస్తజిహ్వ చ ప్రసార గమనే స్థితా,
అలంబుసా యశస్విన్యా దక్షిణాంగే సమన్వితే. 16.

కుహరాశ్చ శంఖినీ చైవ వామాంగే చాపలంబితా,
ఏతాసు దశనాడీషు నానాకార్య ప్రసూతికా. 17.

ఇళ, పింగళ, సుషుమ్న అనునీ మూడునాడులు శరీరమునం దూర్ధ్వగామినులై యుండును. గాంధారి, హస్తజిహ్వ, అను నీరెండునాడులు చేతులు మొదలగునవి చాచుటకును, ముడుచుటకును సుపయోక్తంబులై యుండును. అలంబుస, యశస్విని అను నీ రెండునాడులు దక్షిణాంగంబుననుండును. కుహర, శంఖిని అను నీ రెండునాడులు వామాంగంబున వ్యాపించియుండును. అపదినాడులలో మధ్యమంబున నుండెడి పూషయను ప్రసూతికానాడి సమస్తకార్యంబులను జేయుచుండును.

ఇలా చ వామనాసాయాం దక్షిణే పింగళా మతా,
సుషుమ్నా బ్రహ్మరంధ్రే చ గాంధారి వామచక్షుషి. 18.

దక్షిణే హస్తజిహ్వ చ పూషార్ణవేఽథ దక్షిణే,
వామే యశస్విని జ్ఞేయా ముఖే చాలంబుసా మతా. 19.

కుహరా శ్చ లింగమూలేస్యా చ్ఛంఖినీ శిరసోపరి,
ఏవం ద్వారం సమాశ్రిత్య తిష్ఠంతి దశనాడికాః. 20.

వామనాసికయందు ఇళయు, దక్షిణనాసికయందు పింగళయు, బ్రహ్మరంధ్రంబున సుషుమ్నయు, వామనేత్రంబున గాంధారియు, దక్షిణనేత్రంబున హస్తజిహ్వయు, దక్షిణకర్ణంబున పూషయు, వామకర్ణంబున యశస్వినియు, జిహ్వయందు అలంబుసయు, శిశ్నమూలంబున కుహరపు, శిరంబుమీదిభాగంబున శంఖినియు ఇట్లు పదినాడులును ద్వారంబులనాశ్రయించి యుండును.

— ౧౧ దశవాయు నిర్ణయము. —

ప్రాణోఽపాన స్సమాన శ్చ ఉదానో వ్యాన ఏవచ,
నాగః కూర్మోఽథ కృకరో దేవదత్తో ధనంజయః. 21

ఏతే నాడీషు సర్వాసు చరంతి దశవాయవః,
ఏతేషు వాయవః పంచ ముఖ్యాః ప్రాణాదయ స్త్వతాః.
తేషు ముఖ్యతమా వేతౌ ప్రాణాపానౌ సరోత్తమే,
ప్రాణ ఏవై తయోర్ముఖ్య స్సర్వప్రాణభృతాం సదా. 23

ప్రాణము, అపానము, సమానము, ఉదానము, వ్యానము, నాగము, కూర్మము, కృకరము, దేవదత్తము, ధనంజయము అను నీపదివాయువులు సర్వనాడులయందును సంచరించుచుండును. ఈ పదివాయువులలో ప్రాణాది పంచవాయువులు ముఖ్యంబులుగను, అందు ప్రాణాపానంబులు మిగుల ముఖ్యంబులుగను, వానిలో ప్రాణ మత్యంత ముఖ్యంబుగను నుండును.

శబ్దగ్రహః శ్రుతానాడీ రూపం గృహ్యతి లోచనే,
గంధగ్రహః నాసికాయాం రసనాయాం రసావహః. 24
ఏవం త్వక్షు స్పర్శవహః శబ్దకృద్ధృదయాస్తుభే,
మనోబుద్ధ్యాదికం సర్వం హృదయేషు ప్రతిష్ఠితమ్. 25
పురీతత్యాం మనస్థిత్యా నిద్రా సమభిజాయతే.

శర్ణంబులయందు వ్యాపించియుండు నాడులు శబ్దగ్రాహకంబులు గను, నయనంబులయందుండునవి రూపగ్రాహకంబులుగను, నాసికయందుండునవి కంఠగ్రాహకములుగను, జిహ్వయందుండునవి రసగ్రాహకము గను, చర్మమునందుండునవి స్పర్శగ్రాహకముగను, హృదయమునందును, ముఖమునందు నుండునవి శబ్దోచ్ఛారణమునకును ఉపయుక్తముగ నుండును.

మనస్సు, బుద్ధి, ఇవి హృదయంబున బ్రతిష్ఠింపబడియున్నవి. పురీతతియను.
నాడియందు మనస్సు లీనంబయ్యెనేని యప్పుడు నరునికి నిద్రకల్గును.

— ౧౧ గ్రంథాంతర విశేష విషయ నిరూపణము. —

వాక్యం. అన్యాసాం నామా న్యపి శారదాయాం.

పైఁ జెప్పఁబడిన పదునాలుగు నాడీ నామములుగాక నితర నాడుల.
నామంబులు శారదయను గ్రంథమునందుఁ జెప్పఁబడి యున్నయది.

గాంధారి హస్తజిహ్వభ్యా సపూషాలంబుసా మతా,
యశస్వినీ శంఖినీ చ కుహూ సుస్య స్పృప్తనాడికాః. 26.

వాక్యం. తాసాం స్థితిస్వరూపం యోగార్ణవే.

గాంధారి, హస్తజిహ్వ, పూష, అలంబుస, యశస్విని, శంఖిని,
కుహూ అను నామంబులుగల యేడునాడులస్వరూపంబులును, స్థితియును.
యోగార్ణవమును గ్రంథంబునఁ జెప్పఁబడి యున్నయది.

ఇళా పృష్ఠేతు గాంధారి మయూరగళ సన్నిభా,
సవ్యపాదాదినేత్రాంతా గాన్ధారి పరికీర్తితా. 27

గాంధారి యను నాడి మయూరకంఠవర్ణము గలదియై, ఇళయను
నాడికి పృష్ఠము నాశ్రయించి, సవ్యపాదము మొదలు నేత్రాంతమువఱకు
వ్యాపించియుండు.

హస్తజిహ్వత్పలప్రేతౌ నాడీకా స్యాః పురస్థితా,
సవ్యభాగస్య మూర్ధాది పాదాంగుష్ఠాంకమాశ్రితా. 28.

హస్తజిహ్వ యను నాడి నల్లకలువ వర్ణము గలదియై, ఇళయను
నాడికి ముందుభాగము నాశ్రయించి, సవ్యభాగమున శిరస్సు మొదలు
పాదాంగుష్ఠమువఱకు వ్యాపించి యుండును.

పూషాతు పింగళా పృష్ఠే నీలజీమూత సన్నిభా,
యామ్యభాగస్య నేత్రాంతా యావ త్పాదతలం గతా.

పూష యను నాడి నల్లనిమేఘచ్ఛాయ గలదియై, పింగళ యను నాడిః పృష్ఠభాగమునండి దక్షిణభాగమున పాదాంగుష్ఠము మొదలు కొని, నేత్రాంతమువఱకు వ్యాపించి యుండు.

అలంబుసా రక్తవర్ణా నాడి తస్యాః పురస్థితా,
పాదాంగుష్ఠాంత మారభ్య నేత్రాంతం దక్షిణేశ్రితా 30

అలంబుస యనునాడి రక్తవర్ణము గలదియై, పింగళ యను నాడికి ముందుభాగము నాశ్రయించుకొని, కుడిపాదాంగుష్ఠము మొదలు నేత్రాంతమువఱకు వ్యాపించి యుండు.

యశస్వినీ శంఖవర్ణా పింగళా పూర్వదేశగా,
పాదాంగుష్ఠాంత మారభ్య దక్షిణమూర్ధాంత మాశ్రితా.

యశస్విని యను నాడి శంఖవర్ణము గలదియై, పింగళ యనునాడికి పూర్వభాగము నాశ్రయించుకొని, దక్షిణభాగమునందు పాదాంగుష్ఠాంతము మొదలు శిరంబువఱకు వ్యాపించి యుండు.

గాంధార్యాశ్చ సరస్వత్యా మధ్యస్థా శంఖినీ మతా,
సువర్ణవర్ణా పాదాది కర్ణాంతా సవ్యభాగకే. 32

శంఖిని యను నాడి స్వర్ణవర్ణముగలదియై, గాంధారి, సరస్వతి యను నాడులకు మధ్యము నాశ్రయించి, సవ్యపాదము మొదలు కర్ణాంతము వఱకు వ్యాపించి యుండు.

కుహుః ప్రోక్తా శ్వేతవర్ణా వారుణీ పూష మధ్యగా,
పాదాంగుష్ఠాదిమూర్ధాంతాయామ్యభాగే కుహూర్తతా.

కుహు వనునాడి శ్వేతవర్ణముగలదియై, వారుణి, పూష యను నాడులు మధ్యము నాశ్రయించుకొని, యామ్య పాదాంగుష్ఠము మొదలు శిరస్సువఱకు వ్యాపించి యుండు.

విశ్వోదరీ శంఖినీచ రావనా చ సరస్వతీ,
ఏతా శ్చతుర్నాడ్యుక్తాః ప్రధానత్వేన పండితైః. 34

విశోదరి, శంఖని, రావనా, సరస్వతి యను నాలుగు నాడులును ప్రధానంబు లని పండితులచేఁ జెప్పఁబడి యున్నయవి.

ముక్తిమార్గే సుషుమ్నా సౌ బ్రహ్మరంధ్రేతి కీర్తితా,
అవ్యక్తా సాచ విజ్ఞేయా సుషుమ్నా వైష్ణవీ స్థితా. 35

సుషుమ్న యను నాడి ముక్తిమార్గమునం దుండుటచే బ్రహ్మరంధ్రం బనిచెప్పఁబడును. ఆనాడి విష్ణుదేవతాకమై అవ్యక్తముగ నుండు.

తాసాం తిస్రః ప్రధానాస్తు తిస్రప్వేకోత్తమా మతా,
ఇళాచ పింగళా చైవ సుషుమ్నా చ తృతీయకా. 36

పైని చెప్పఁబడిన పదినాడులలో ఇళ, పింగళ, సుషుమ్న ఆను మూడు నాడులును ప్రధానంబులుగ నున్నయవి. వానిలో సుషుమ్న యను నాడి ఉత్తమోత్తమముగ నుండును.

తత్రైకా వామతోయాతి ద్వితీయా దక్షిణే తథా,
మధ్యే వాయుపథం విద్యా త్రిభి స్తుల్యం గతాగతమ్. 37

ఇళ యనునాడి యెడమ పార్శ్వమునందును, పింగళ యనునాడి కుడి పార్శ్వము నందును, సుషుమ్న యనునాడి యీ నాడులకు మధ్యంబునను నుండుటయగాక, నిమ్నాదు నాడులయందును తుల్యముగ సంచరించెడి వాయుమార్గము గలిగియుండును.

— ఇళాపింగళానాడీస్వరూపము. ౩౮ —

ఇళాచ శంఖచంద్రాభా తస్యా వామే వ్యవస్థితాః,
పింగళా సితరక్తాభా దక్షిణం పార్శ్వ మాశ్రితాః. 38

ఇళా శంఖ యనునాడి శంఖమువలెను, చంద్రునివలెను ప్రకాశించుచు సుషుమ్న యనునాడికి వామభాగమునం దుండును. పింగళ యనునాడి నలుపు ఎఱుపుగల మిశ్రవర్ణముగలదియై ప్రకాశించుచు సుషుమ్న నాడికి దక్షిణభాగము నాశ్రయించియుండు.

చంద్రస్సూర్యో మరుచ్చైవ త్రయస్తిస్పష్టవస్థితా,
తథా రజస్తమ స్సత్త్వం రాత్ర్యహః కాల ఏవచ. 39

ఇళ యనునాడి చంద్రదేవతాకమై రజోగుణ ప్రధానమై యుండుటయగాక, రాత్రి రూప ఖండకాలయుక్తముగ నుండును. పింగళయనునాడి సూర్యదేవతాకమై తమోగుణ ప్రధానమై యుండుటయగాక, అహః కాల స్వరూప ఖండకాలయుక్తముగ నుండును. సుషుమ్న యనునాడి వాయు దేవతాకమై సత్త్వగుణ ప్రధానమై యుండుటయగాక అఖండకాలయుక్తమైయుండును.

ఇళా దోషమయీ ప్రోక్తా పింగళా వహ్నిరూపిణీ,
వాయ్వాగ్నేయీ సుషుమ్నా చ బ్రహ్మద్వారపథానుగా.

దోషరూప మగు ఇళయను నాడియు, తేజోరూప మగు పింగళ యను నాడియు, వాయ్విగ్నిరూప మగు సుషుమ్న యను నాడియు, బ్రహ్మ ద్వారము నాశ్రయించుకొని యుండును.

పద్మకోశ ప్రతీకాశం సుషిరైశ్చ విభూషితమ్,
హృదయం తద్విజానీయా ద్విశ్వస్యాయతనం హి తత్. 41

తామరమొగ్గవలె అగ్రమునందు రంభములుగలిగి ఆధోముఖం బయి నాభిమూర్ధ్వంబుగ నుండెడి హృత్పుండరీకము బ్రహ్మకు నివాసస్థానం బుగ నున్నయది.

దక్షిణా పింగళానాడీ వహ్నిమండల గోచరా,
దేవయాన మితి జ్ఞేయా పుణ్యకర్తానుసారిణీ. 42

యజ్ఞాది పుణ్యకర్తములు జేసినవారిని, పింగళ యనునాడి మూలా ధారమునుండి వెడలి హృత్పుండరీక దక్షిణభాగముగ శిరంబున నుండెడి సహస్రార మనుచక్రము నాధారముచేసికొని వహ్నిమండలమువలన వ్యాపించి అర్చిరాది మార్గముగ దేవలోకముఁ జెందునటులం జేయును.

ఇథాచ వామనిశ్శాన్వాసా సోమమండల గోచరా,
పితృయాన విలిజ్జేయా వామమాశ్రిత్య తిష్ఠతి. 43

పితృలోక ప్రాప్తిహేతుభూత మగు సత్కర్తృములు చేసినవారిని ఇళ యను నాడి మూలాధారమునుండి వెడలి హృత్స్పండరీకవామభాగముగ శిరంబున నుండెడి సహస్రారచక్రము నాధారము చేసికొని చంద్రమండలము వఱకు వ్యాపించి ధూమదిహార్గముగ పితృలోకమును జేందునటులం జేయును. ఈ యిథాపింగళ యనునాడులే ఉచ్చాస్వసశ్శ్వాసముల కాధారభూతంబులై యున్నయవి.

గుదస్య పృష్ఠభాగేఽస్తిక వీణాదండస్య దేహభృత్,
దీర్ఘాస్థి మూర్ధపర్యంతం బ్రహ్మదణ్డేతి కథ్యతే. 44

గుదస్థానము మొదలు శిరస్సువఱకు వ్యాపించి, వీణాదండాకారంబుగ నుండెడి యస్థి బ్రహ్మలోక ప్రాప్తికి హేతుభూత మగు సుషుమ్న నాడికాధారమగుటచే బ్రహ్మదండ మనఁబడును.

తస్యాంతే సుషిరం సూక్ష్మం బ్రహ్మనాడీతి సూరిభిః,
ఇథాపింగళయో ర్మధ్యే సుషుమ్నా సూక్ష్మరూపిణీ. 45

బ్రహ్మలోక ప్రాప్తిహేతుభూత మగు దహరాద్యుపాసనజేసిన వారికి, సూక్ష్మరూపి యగు సుషుమ్న నాడి మూలాధారమునుండి ఇథాపింగళ మధ్యమునందు వెడలి, సూక్ష్మరూపమై వీణాదండాకారంబుగ నుండెడి వెన్నెముక ద్వారమునందుఁ జొచ్చి సహస్రారచక్రమును బ్రహ్మరంద్రమూలముగ సూర్యమండలమువఱకు వ్యాపించి బ్రహ్మలోకమును గలుగఁజేయును.

సర్వం ప్రతిష్ఠితం యస్తిక బహుమార్గ సర్వతోముఖమ్,
తస్యా మధ్యగతా స్సూర్య సోమాగ్ని పరమేశ్వరాః. 46
భూతా లోకా దిశః క్షేత్రం సముద్రాః పర్వతా శ్శిలాః.

ద్వీపాశ్చ నిమ్నగా వేదా శ్శాస్త్రవిద్యా కులాక్షరాః. 47
 స్వర మంత్ర పురాణాని గుణాశ్చైతాని సర్వగః,
 బీజజీవాత్మక స్తేషాం క్షేత్రజ్ఞః ప్రాణవాయవః.
 సుషుమ్నాంతర్గతం విశ్వం తస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్.

సర్వప్రపంచాత్మక పరంజ్యోతి స్వరూపియగు బ్రహ్మము, ఈసుషుమ్నానాడియందే నివసించుచుండును. మఱియు నీనాడి నానామూర్తములు గలిగి, బహుమఖంబులతో వ్యాపించును. ఈనాడియే శుద్ధబ్రహ్మమునకు రూపాంతరములుగ నుండెడి సూర్యచంద్రాన్ని పరమేశ్వరులకును, పృథివ్యాది పంచభూతంబులకును, చతుర్దశ భువనంబులకును, ప్రాగాది దశదిక్కులకును, కాశ్యాది ధర్మక్షేత్రములకును, లవణాది సప్తసముద్రములకును, మేర్వాది పర్వతములకును, రత్నాది శిలలకును, సప్తద్వీపములకును, గంగాదినదులకును, వేదములకును, మీమాంసాది సకల శాస్త్రములకును, చతుష్పత్తి విద్యలకును, బ్రాహ్మణాది జాతులకును, ఆకారాది వర్ణములకును, ఉదాత్తాది స్వరములకును, సప్తకోటి మహామంత్రములకును, బ్రాహ్మణి పురాణములకును, సత్త్వరజస్తమోగుణములకును, మహదాది చతుర్ద్వింశతి తత్త్వములకును, బీవునికిని, క్షేత్రజ్ఞునికిని, ప్రాణాది పంచవాయువులకును, నాగా ద్యుపవాయువులకును సమస్త ప్రపంచమునకును, నాధారంబుగ నున్నయది.

నాద్యుత్పత్తిప్రకరణము ముగిసెను.

శ్రీ రస్తు

శ్రీమద్ధన్వంతరయే నమః

నా డీ జ్ఞానము

ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము.

నాడినిదాన ప్రకరణము.

శ్లో. క్వచి చ్చక్రంచ కోశశ్చ క్వచి జీవగృహం స్థితమ్,
అస్తిరశ్చ క్రేస్థితో జీవః పుణ్యాపుణ్యప్రవేశితః.

1

కొన్నిస్థలములయందు నాభ్యాది చక్రాకారముగను, కొన్నిస్థలములయందు దామాశయాది కోశాకారములుగను, కొన్ని స్థలములయందు హృదయాది జీవగృహములుగను నుండెడి యాశరీరమునందు జీవుడు పుణ్యపాపగతి విశేషమువలన వసించుచుండును.

ప్రాణాని సమమూర్తాః దేహే భ్రమతి సర్వదా,
తంతుపంజరమధ్యస్థా యథా భ్రమతి లూలికా.

2

సాలెపురుగు తంతుపంజరమధ్యభాగమునం దెడతెగక సంచరించెడి చందంబున నీజీవుడు శరీరమునందు పంచప్రాణాదులతోడ నెడతెగక సంచరించుచుండును.

యస్తమభ్యసతే నిత్యం తద్గతే నాంతరాత్మనా,
న తస్య జాయతే మృత్యు రితి సర్వాగమోదితమ్.

3

ఎవడు పైనిచెప్పిన జీవుని, యోగాభ్యాసముచే పరబ్రహ్మధ్యానము చేయుచుండునో, అట్టివాడు మృత్యుయొందుకుండుగ నుండును.

నాభి రోజో గుదం శుక్రం శోణితం శంఖకౌ తథా,
మూర్ధాంస కాండహృదయం ప్రాణస్థాయితనం దశ.

4

నాభి, ధాతువు, గుదము, వీర్యము, రక్తము, కణశలు, శిరము, భుజములసంధి, హృదయము, ఈపదియు ప్రాణవాయువున కునికిపట్టుగ నుండును.

త్రింశద్ధస్తప్రమాణాతు విశ్వోదరి ద్వయాధికా,
ఏకహస్తప్రమాణాస్యా త్కంతదేశస్య నాడికా. 5

ముప్పదిరెండు మూరలుగల విశ్వోదరి యనునాడి యుదరంబున నున్న యది. అందొకమూర కంతస్థానము నాశ్రయించి యుండును.

దశహస్తా తతః పశ్చా దామాశయ ప్రకీర్తితా,
పచ్యమా నాశయా జ్ఞేయా దశహస్తా తతః పరమ్. 6

పక్షాశయా తతః పశ్చా ద్దశహస్తా ప్రకీర్తితా,
ఏకహస్తాం గుహ్యదేశే శంఖావర్తాతు నాడికా. 7

కంతము నాశ్రయించియుండెడి పైనాడికి దిగువ పదిమూరలలో ఆమాశయంబును, దానికి పదిమూరలలో పచ్యమానాశయంబును, దానికి పదిమూరలలో పక్షాశయంబును నున్నయది. తక్కిన నొకమూర శంఖావర్త మైగుదస్థానమున నుండును.

భుక్త మామాశయే తిష్ఠే త్పచ్యమానాశయే పచేత్,
పక్వం పక్షాశయే తిష్ఠే ద్వప్పిః పక్షాశయోపరి. 8
పచ్యమానాశయే పక్వం మలం పక్షాశయే వ్రజేత్,

మనుజులు భక్షించెడి యాహారము మొదట ఆమాశయము నందుఁ బ్రవేశించి, యందుండి పచ్యమానాశయమునందుఁ జేరి, దానికి దిగువ నుండెడి జఠరాగ్నిచే పక్వమై, అందలి పిప్పి పక్షాశయమునందుఁ జేరును.

రసో భోజ్యాదికానాం చ నాభినాడ్యా కళేబరమ్. 9
సకలం యాతి మరుతా నీయమాన స్స్వ మాశ్రయాత్,

పశ్యమానాశయములో పక్షిదైన భక్షిత ద్రవ్యసారము, నాభి
నాళమునందుఁ బ్రవేశించి, వాయుప్రేరేతమై సమస్తనాడుల ద్వార
ముగ శరీరమున వ్యాపించుచున్నయది.

నాభిస్తు కూర్మరూపస్యా న్నహానాద్యష్టపా ధ్యవేత్. 10
చతస్రః పృష్ఠదేశే స్యు శ్చతస్రః క్రోడదేశగాః,

కూర్మాకారం బగునాభి మహానాడులనెడి ఎనిమిదిపాదంబులతోడం
గూడియుండు. ఆయ్యెనిమిది నాడులలో నాలుగు పృష్ఠదేశంబును, నాలుగు
పక్షికిష్ఠలంబును నాశ్రయించి యున్నయవి.

ద్వే ద్వే ఊర్ధ్వ మధశ్చాపి నాడికే అంతగామినీ 11
ఊర్ధ్వగా గళదేశేతు పల్లవో ద్వాప్రకీర్తితాః,
తదేకా గళతః పంచ పల్లవా నాడికా స్మృతా. 12

ఆకూర్మాకారం బగు నాభి పృష్ఠదేశంబును నాశ్రయించియుండెడు
పైనాలుగునాడులు, శరీరోర్ధ్వభాగంబుగ వెడలి శిరంబువఱకును, పక్షి
క్షలము నాశ్రయించియుండెడి నాలుగునాడులు పాదాంతమువఱకును వ్యా
పించియుండును. మఱియు, ఊర్ధ్వంబుగ వెడలిన నాలుగు నాడులు రెండు
రెండుగఁ జీలి యెనిమిదిగ పరిణమిల్లి యం దొకటి ఆయిదు నాడులుగ
విలసిల్లును.

చక్షుషో ర్నాసికారంధ్రే జిహ్వోష్ఠే శ్రవణాఽధరే,
ఆకుంచనకరీ ఖ్యాతా ఏవం పృష్ఠా త్ప్రసారిణీ. 13

విదుగ పరిణమిల్లినట్లు వైవి చెప్పఁబడిన నాడులలో రెండు నేత్ర
ములయందును, రెండు నాసికారంధ్రంబులయందును, ఒకటి జిహ్వాయం
దును వ్యాపించియున్నవి. తక్కిన రెండునాడులు శ్రవణములయందును,
రెండునాడులు ఊర్ధ్వోర్ధ్వంబులయందును వ్యాపించియుండును. ఈప్ర
కారమే, మఱియొకనాడి పైకివెడలిన తొమ్మిదినాడులకును సహాయంబుగ
నుండి మూయుట, తెరుచుట, మొదలగు కార్యంబులను జేయును.

తదేకా స్కంధదేశాత్తు హస్తగా పంచపల్లవా,
అంగుళీ క్రోడగా నైవ ఆకుంచనకరీ స్మృతా. 14
ఏవం పృష్ఠా త్సమాగత్య ప్రసారమకరీస్మృతా,

శిరంబున వ్యాపించినట్లు, పైనిచెప్పిన నాడులుగాక, రెండునాడులు
హస్తములయందు వ్యాపించి, అయిదైదుకాఖలుగజీలి, వేళ్లయందుఁజొచ్చి,
చేతులు చాచుట, ముడుచుట, మొదలగు కృత్యంబులను జేయుచుండును.

అథోగా ఊరుసంధ్యంత ర్నాడికాః పంచపల్లవాః. 15

పాదాంగుళగతా నైవ ఆకుంచనకరీ స్మృతా,
ఏవం పృష్ఠా త్సమాగత్య ప్రసారణకరీ స్మృతా. 16

కూర్తాకారంబగు నాభియొక్క పక్షిస్థలంబు నాశ్రయించినట్లు
పైనిచెప్పఁబడిన నాలుగునాడులలో, రెండునాడులు కటిప్రదేశమునజేరి,
ఊరుసంధ్యలమూలముగ పూర్వభాగముగ పాదాంతములవఱకు వ్యాపించి,
పంచపల్లవములు గలవియై, అంగుళమునందు జొచ్చి, ముడుచునటులం
జేయును. మఱియు, నితర రెండు నాడులు, వెనకటి ఊరుసంధ్యలద్వారా
పాదాంతములవఱకు వ్యాపించి, చాచునటులం జేయుచున్నయవి.

కూర్తస్య నవమః పాదో లింగనాడితి కీర్త్యతే,
మూత్ర శుక్రవహే నాడ్యో తస్యాః పల్లవతః పునః. 17

ఆకూర్తమునందే తొమ్మిదవదియగు మఱియొకలింగనాడి యుద్భవిల్లి
మేత్రమునందు వ్యాపించి, యందు రెండుదళంబులై, యందొకటి మూత్రం
బును, మఱియొకటి శుక్లంబును, వెడలునటులం జేయును.

తిర్యక్కుర్తో దేహీనాం నాభిదేశే
వామే వక్త్రం తస్య పుచ్ఛం చ యామ్యే,
ఊర్ధ్వభాగే హస్తపాదౌ చ వామా
తస్యాధస్తా ద్దక్షిణౌ సంస్థితౌ తౌ.

వైనాభిహూర్తము మనుజుల నాభిస్థానమునం దెడమపార్శ్వమున
ముఖమును, కుడిపార్శ్వమున పుచ్ఛమును గలదియై యుండుటయ గాక,
ఊర్ధ్వముఖంబు లగువామహస్తపాదములు గలదిగను, ఆధోముఖంబు లగు
దక్షిణహస్త పాదములు గలదిగను నున్నయది.

పక్రే నాడీద్వయం తస్య పుచ్ఛే నాడీద్వయం తథా,
పంచపంచకరేపాదే వామదక్షిణభాగయోః.

19

మఱియు, ఆకూర్తముఖమునందు రెండునాడులును, పుచ్ఛమునందు
రెండునాడులును, దక్షిణహస్తమునం దైదునాడులును, దక్షిణపాదమునం
దైదునాడులును, వామహస్తమునం దైదునాడులును, వామపాదమునం
దైదునాడులును నున్నయవి.

— నాడీస్పర్శన విధి. —

సవ్యేన రోగ ధృతి కూర్పరభాగ మధ్యం
పిద్యాధ దక్షిణకరాంగుళికా త్రయేణ,
అంగుష్ఠమూల మధి పశ్చిమభాగమధ్యే
నాడీ ప్రభంజనగతిం సతతం పరీక్షేత్.

20

వైద్యుడు, రోగియొక్క దక్షిణహస్తమును మోచెయ్యి మొదలు
కొని తన వామహస్తముచే జక్కగ పిసికి, ఆహస్తమునందలి అంగుష్ఠ
మూలమునందు లాభాగమధ్యమున తన వామాంగుళిశ్రయములచే సదా
వాతగతిని బరీక్షించి, రోగనిదానంబు నెఱుంగవలయును.

— వైద్యకృత్యము. —

ప్రాతః కృతసమాచారః కృతాచార పరిగ్రహమ్,
సుఖాసీన స్సుఖాసీనం పరిత్యోగ ముపాచరేత్.

21

వైద్యుడు ప్రాతఃకాలమునందు స్నానసంధ్యావందనాది క్రియల
నొనర్చుకొని, పరిశుద్ధుడై, సుఖాసీనం డగు రోగికిడ కేఠించి, తానును
సుఖాసీనుడై, రోగనిదానంబు నెఱుంగవలయును.

—ॐ నాడీపరీక్షాని పేథకాలము. १ॐ—

తైలాభ్యంగే చ సుప్తా చ తథా వై భోజనాంతరే,
తదా నజ్జాయతే నాడీ యథా దుర్గతరా నదీ. 22

తైలాభ్యంగనము గావించినవానికిని, నిదురబోయి మేల్కొనిన
వానికిని, భోజనముజేసినవానికిని, వేగముగఁ బ్రవహించెడి నదిచందంబున
నాడి, అతివేగంబుగ నడుచుచుండునుగాన, నట్టికాలంబున నాడిని బరీక్షిం
పఁగూడదు.

—ॐ స్త్రీ పురుష నాడీభేదము. १ॐ—

వామభాగే స్త్రీయా యోజ్య నాడీ పుంసస్తు దక్షిణే,
ఇతిప్రాక్తం మయా దేని సర్వదేహేషు దేహినామ్. 23

స్త్రీలకు వామహస్తమునందును, పురుషులకు దక్షిణహస్తమునందును,
నాడిని పరీక్షింపవలయు నని పార్శ్వతితో పరమేశ్వరుండు వచించెను.

స్త్రీణామూర్ధ్వముఖః కూర్తః పుంసాం పున రధోముఖః,
అతః కూర్త వ్యతిక్రాంతా త్వర్వత్రైవ వ్యతిక్రమ. 24

లక్ష్యతే దక్షిణే పుంసాం యాచనాడీ విచక్షణైః,
కూర్తభేదేన వామానాం వామేచై వావలోక్యతే. 25

పైనిచెప్పిన నాభికూర్తము స్త్రీల కూర్ధ్వముఖంబుగను, పురుషుల
కథోముఖంబుగను నుండుటచే, స్త్రీపురుషులకు నాడులును న్యత్యస్తముగ
నుండుగాన స్త్రీలకు వామహస్తమునందును, పురుషులకు దక్షిణహస్తము
నందును నాడిని బరీక్షింపవలయు. మఱియు నపుంసకుడుగనుండెనేని అట్టి
వాని స్త్రీపురుష రూపభేదంబులనెఱింగి వామ దక్షిణ క్రమంబుగ నాడిని
బరీక్షింపవలయు.

—ॐ జీవసాక్షిణీ నాడీకథనము. १ॐ—

అంగుష్ఠస్య తు మూలేయా సా నాడీ జీవసాక్షిణీ,
తస్యా గతివశా ద్విద్యా త్సుఖం దుఃఖం చ రోగినామ్,

అంగుష్ఠమూలమునందలి నాడి, జీవసాక్షి యనఁబఱుగును. దానిగతి విశేషముచే రోగియొక్క సుఖదుఃఖంబుల నెఱుంగవలయు.

—ॐ నాడి నామములు. १—

స్నాయు ర్నాడి వసాహింస్రా ధమనీ ధామనీ ధరా,
తంతుకీ జీవితజ్ఞాచ సిరా పర్యాయవాచకాః. 27

నాడికి స్నాయు వనియు, వస యనియు, హింస్ర యనియు, ధమని యనియు, ధామని యనియు, ధర యనియు, తంతుకి యనియు, జీవితజ్ఞా యనియు, సిర యనియు పర్యాయ నామంబులు గలవు.

—ॐ నాడి చిహ్నములు. २—

ఆదా చ వహతే వాఙ్మో మధ్యే పిత్తం తదైవ చ,
అంతే చ వహతే శ్లేష్మ నాడికాత్రయ లక్షణమ్. 28

రోగి మణిబంధమునందు ధాతువును వైద్యుఁడు బరీక్షించునపుడు, తనతర్జునికి స్పృశించెడినాడి వాతమనియు, మధ్యమాంగులికి స్పృశించెడినాడి పిత్తమనియు, అనామికాంగులికి స్పృశించెడినాడి శ్లేష్మ మనియు నెఱుంగ వలయును.

వాతాధికావహేన్తధ్యే త్వగ్రే వహతి పిత్తలా,
అంతేచ వహతే శ్లేష్మ మిశ్రితే మిశ్రితా భవేత్. 29

మధ్యమాంగులియందు నాడి ఆతివేగంబుగ నడుచుచుండెనేని వాతరోగంబనియు, తర్జునియందు నాడి ఆతివేగంబుగ నడుచుచుండెనేని పిత్తరోగం బనియు, అనామికయం దతివేగముగ నాడి నడుచుచుండెనేని శ్లేష్మరోగం బనియు, మధ్యమ తర్జునలయందు మిశ్రమమై యతివేగంబుగ నాడి నడుచుచుండెనేని పిత్తవాతం బనియు, మధ్యమానామికలయందు మిశ్రమమై యతివేగంబుగ నాడి నడుచుచుండెనేని వాతశీతలం బనియు, మధ్యమాంగులి నాడి త్రీణించి అనామికా తర్జునీనాడులు మిశ్రమమై యతి

వేగముగ నడుచుచుండెనేని పిత్తశీతలం బనియు, వాత, పిత్త, శ్లేష్మములు మూఁడును సంకరం బయ్యెనేని త్రిదోషం బనియు నెఱుంగవలయును.

తృణం పురస్సరం కృత్వా యథా వాతో వహేద్భ్రీ,
శేషస్థం తృణమాదాయ పృథివ్యాం వక్రగా యథా.
తథా మధ్యగతో వాయుః కృత్వా పిత్తం పురస్సరమ్,
శేషస్థం కఫమాదాయ నాడ్యాం వహతి సర్వదా. 31
గతిః పిత్తస్యాఽతఏవ చంచలే త్వనిలాగ్రతః,
కఫస్యమందాగతిర్వా వాయోః పృష్ఠత్వసంభవా. 32

వాయువు పీచునపుడు దాని కెదుటనుండు తృణము విశేషం బుగను, వెనుకనుండు తృణము మందముగను చలించెడి చందంబున, మధ్యమునం దుండెడి వాతము ఎదుటనుండెడి పిత్తమును అధికముగ చలించునటులను, వెనుకనుండెడి శ్లేష్మమును మందముగ చలించునటులను జేయును.

అన్యచ్ఛ.—

పిత్తశ్లేష్మగతి ర్నాస్తి వాతస్య గమనే గతిః,
తస్మా త్త్విగ్రేవహే ద్వాయు ర్జలూకా వక్రగాయథా. 33

పిత్తశ్లేష్మనాడులు స్వకంత్రరహితంబుగనుండును. వాతనాడి గమనము ననుసరించియే పిత్తశ్లేష్మంబులకును గమనము గలిగియుండును. కాబట్టి చక్రముగ సంచరించెడి జలూకచందంబున నాడులకు అగ్రంబున నుండెడి వాతనాడి చలించెనేని, పిత్తశ్లేష్మంబులును చలించును.

— ౩౩ స్వస్థ నాడీలక్షణము. —

భూలతా భుజగస్త్రాయా స్వచ్ఛా స్వాస్థ్యమయీసిరా,
సుఖతస్య స్థితా జ్ఞేయా తథా బలవతీ మతా. 34

రోగరహితుడగు మనుజునినాడి, భూతల యనంబడు. ఆనాడి అట్టివానికి సర్వము చలించెడి చందంబున స్థిరముగను, బలైష్ఠ్యముగను నడుచుచుండును.

అన్యచ్ఛ—

ప్రాతస్నిగ్ధమయినాడీ మధ్యాహ్నే పూర్వతాన్వితా,
సాయాహ్నే ధావమానాచ చిరాద్రోగవివర్జితా. 35.

చిరకాలముగ రోగములేకుండెడి వానినాడి, ప్రాతఃకాలంబున రూక్షరహితంబుగను, మధ్యాహ్నంబున నుష్ణప్రకోపంబుగను, సాయాహ్నంబున తీవ్రముగను నడుచుచుండును.

—॥ దోషనాడీ లక్షణము. ॥—

వాతా ద్వక్రగతా నాడీ చపలా పిత్తవాహినీ,
స్థిరా శ్లేష్మవతీ జ్వేయీ మిశ్రితే మిశ్రితా భవేత్. 36.

నాడి వాతరోగంబున వక్రంబుగను, పిత్తరోగంబున చంచలముగను, శ్లేష్మ రోగంబున స్థిరముగను, ద్వంద్వరోగంబున మిశ్రమముగను నడుచును.

—॥ వాతపిత్తరోగనాడీ లక్షణము. ॥—

సర్వజలౌకాదిగతిం వదంతి విద్వాంసః ప్రభంజనే నాడీమ్,
పిత్తైచ కాక లావక భేకాదిగతిం విదు స్సుధియః. 37.

వాతరోగంబున నాడి సర్వము, జలూకము వీనివలెను, పిత్తరోగంబున నాడి కాకి, లావుకప్పిట్ట, కప్ప వీనివలెను నడుచును.

—॥ శ్లేష్మరోగనాడీ లక్షణము. ॥—

రాజహంసమయూరాణాం పారావత కపోతయోః,
కుక్కుటాదిగతిం ధత్తే ధమనీ కఫసంవృతా. 38.

శ్లేష్మరోగంబులనాడి హంస, నెమలి, పావురము, గువ్వ, కోడి, వీనివలె నడుచును.

—ॐ వాతపిత్తరోగనాడీ లక్షణము. ॐ—

ముహు సుర్పగతి ర్నాడీ ముహు ర్భేకగతి స్తథా,
వాతపిత్తద్వయోద్భూతాం ప్రవదంతి విచక్షణాః.

39

వాతపిత్తరోగంబున నాడీ పలుమాలు సర్పగతికలదిగను, మాటి
మాటికి కప్పవలెను నడుచును.

—ॐ వాతశ్లేష్మనాడీ లక్షణము. ॐ—

భుజగాదిగతి స్తస్యా రాజహంసగతి స్తథా,
వాతశ్లేష్మద్వయోద్భూతాం భాషంతే తద్భిదోజనాః.

40

వాతశ్లేష్మనాడి సర్పము, రాజహంస వీనివలె నడుచును.

—ॐ పిత్తశ్లేష్మనాడీ లక్షణము. ॐ—

మండుకాదిగతిం నాడీం మయూరాదిగతిం ధరామ్,
పిత్తశ్లేష్మసముద్భూతాం ప్రవదంతి మనీషిణః.

41

సూక్ష్మశీతా స్థితా నాడీ పిత్తశ్లేష్మ సముద్భవా,

పిత్తశ్లేష్మనాడి కప్ప, నెమలి మొదలగు వానివలె నడుచుటయగాక,
మాత్స్యంబుగను, శీతలంబుగను నడచును.

—ॐ ప్రకారాంతరవాతశ్లేష్మనాడీ లక్షణము. ॐ—

కఫవాతోద్భవనాడీ సర్ప హంసగతిర్భవేత్.

42

వాతశ్లేష్మనాడి సర్పము, హంస వీనివలె నడుచును.

—ॐ వాతపిత్తకఫసన్నిపాతనాడీ లక్షణము. ॐ—

లావ తిత్తిరి వర్తకగమనం సన్నిపాతతః,

కదాచి స్తందగానాడీ కదాచి చ్ఛీఘ్రగా భవేత్.

43

త్రిదోషప్రభవే రోగే విజ్ఞేయా చ భిషగ్వరైః,

త్రిదోషమిశ్రితంబగు సన్నిపాతనాడి లావుకఃపిట్టవలెను, తిత్తిరి పక్షివలెను, మీనవల్లంకిపిట్టవలెను, నడుచుటయగాక, ఒకానొకసమయంబున మందగలిగెను, మఱియొకసమయంబున శీఘ్రముగను నడచును.

—ॐ అసాధ్యరోగనాడి లక్షణము. ॐ—

మందం మందం శిథిలశిథిలం వ్యాకులం వ్యాకులంవా
స్థిత్యా స్థిత్యా వహతి ధమనీ యాతి నాశంచ సూక్ష్మా,
నిత్యం స్థానా త్థలతి పునర ప్యంగుళీ స్పంస్పృశేద్యా
భావై రేవం బహువిధవిధై సన్నిపాతే త్వసాధ్యా. 44

అసాధ్యసన్నిపాతంబున నాడి అతిమందముగను, మిగుల శిథిలంబుగను, మిగుల వ్యాకులముగను, నిలిచినిలిచియును, అతిసూక్ష్మంబుగను, నశించినట్లుగను, పలుమాటు స్థానచ్యుతంబయ్యెను, పలుమాటు ప్రేళ్లయందును ఇటుల ననేక రీతులుగ నడచును.

అన్యచ్ఛ.—

యాత్యుచ్ఛకాస్థిరాత్యంతా యాచేయం మాంసవాహినీ,
యాచ సూక్ష్మాచ వక్రాచ తామసాధ్యాం విదుర్బుధాః,

అతివేగముగ యెగురుచును, మిగుల స్థిరంబుగను, మాంసంబున సంచరింపుచును, అతిసూక్ష్మంబుగను, అతివక్రముగను నుండెడినాడి యసాధ్యంబని యెఱుంగవలయును.

అన్యచ్ఛ.—

మహాదాహేపి శీతత్వం శీతత్వే స్థాపితా సిరా,
నానావిధా గతి ర్యస్య తస్య మృత్యు ర్నసంశయః. 46

ఎవనినాడి అత్యుష్ణంబుగ నుండునపు డతిశీతలంబుగను, శీతలంబుగ నుండునపు డతితాపంబుగను నుండుటయగాక, నానావిధ గతియు గలిగి యుండునో అట్టివాడు నిశ్చయముగ మరణంబు జెందును.

అన్యచ్చ—

త్రిదోషే స్పందతే నాడీ మత్స్యకాలేచ నిశ్చలా,
జ్ఞేయా సర్వవికారేషు వైద్యైః కుశలకర్తభిః.

47

త్రిదోషంబున నాడి సర్వదా చలించుచును, మృత్యుకాల మాసన్నం
బైనపుడు నిశ్చలంబుగను నుండును. ఇట్టి భేదంబులను సర్వసన్నిపాతంబుల
యందును నెఱుంగవలయును.

— సాధ్యరోగనాడీ లక్షణము.

పూర్వం పిత్తగతిం ప్రభంజనగతిం శ్లేష్మాణ మాబిభ్రతీం
సంతానభ్రమణం ముహూ ర్విదధతీం చక్రాధిరూఢామివ,
తీవ్రంతం దధతీక్షణాహిగతికాం సూక్ష్మత్వ మాతన్వతీం
నాసాధ్యాం ధమనీం వదంతి సుధియో నాడీగతిజ్ఞానినః. 48

చక్రాధిరూఢుడగువాఁడు సంచరించు చందంబున నాడి ప్రథమం
బున పిత్తగతియు, పిదప వాతగతియు, కడపట శ్లేష్మగతియు గలిగి సంచ
రించుచు కొంతకాలం బతితీవ్రంబుగను, సర్పగతికలదిగను, కొంతకాలము
సూక్ష్మంబుగను చలించుచుండేనేని, అట్టి నాడి సాధ్యనాడి యని నాడీజ్ఞాన
చేత్తలు వచించెదరు.

— మాసాంతమృత్యునాడీ లక్షణము. —

భూలతా భుజగాకారా నాడీ దేహస్య సంక్రమాత్,
విశీర్ణే క్షీణతాం యాతి మాసాంతే మరణం ధ్రువమ్.

దేహమందలి భుజగాకార మగు భూలత యనునాడి, దేహ సంక్ర
మమువలన శిథిలంబు జెందినను, జీర్ణంబైనను నట్టివాఁడు మాసాంతంబున
మరణంబు జెందును.

నాడి గిట్టుమని భ్రమరంబువలె బదుగిడుచును, భుజములయందు చలించుచును, అంగుళములయందు చలంపకయును ఎవనికి నుండునో అట్టి వాడు పండ్రెండుజాములలో యమమందిరంబున కేగును.

❧ దినాంతంబున మృత్యునాడీ లక్షణము. ❧

స్థిత్యానాడీముఖే యస్య విద్యుజ్జ్యోతిరివేక్ష్యతే. 54
దినైకం జీవితం తస్య ద్వితీయే మరణం భవేత్,

ముఖంబున నాడి నిలిచి నిలిచి వర్షాకాలంబున మెఱుపు మెఱయు చందంబున, మిగుల తీవ్రగతిగలిగియుండేనేని, నట్టివాఁ డొకదినము జీవితం డై మఱువాఁ డుదయంబున మృత్యువును గాంచును.

❧ జ్వాలావధిమృత్యులక్షణము. ❧

స్వస్థాన విచ్యుతా నాడీ యదా వహతి వాసవా. 55
జ్వాలాచ హృదయే తీవ్రం తదా జ్వాలావధి స్థితిః,

హస్తమునందలి నాడులు స్వస్థానంబునువదలి కొండొకస్థలంబున నాడి సంచరించుచునైనను, సంచరింపకయైనను నుండుటయగాక, హృదయంబున తీవ్రంబగు మంటయును గలిగియుండేనేని, నట్టివాఁ డా మంట నిలుచుపఱకు సజీవుఁడుగ నుండి పిదప వైవస్వత్తుని సదనంబున నివసించును.

❧ ఆరజాములలోని మృత్యునాడీ లక్షణము. ❧

అంగుష్ఠమూలతో బాహ్యే ద్వ్యంగుళే యది నాడికా.
ప్రహరార్థా ద్భూమి ర్మృత్యుం జానీయాచ్చ విచక్షణః,

అంగుష్ఠమూలమునందలి నాడు లాస్థానంబులనువదలి రెండంగుళముల క్రిందుగా మధ్యమానామికలయందు నడచుచుండేనేని, అట్టివాఁ డరజాము లోపల మరణంబుఁ జెందు,

సార్థద్వయాంగుల్లా ద్బాహ్యే యది తిష్ఠతినాడికా. 57
ప్రహరైకా ద్భూమి ర్మృత్యుం జానీయాచ్చ విచక్షణః,

అంగుష్ఠమూలమందలి నాడు లాస్థానంబును వదలి రెండున్నర అంగు
ళములకుక్రిందుగా అనామికయందలి నరమునఁజేరి నడుచుచుండెనేని,
అట్టివాఁ డరజాములలోపల కాలాంతకుని నిలయంబునఁ బ్రవేశించి యతని
భటులతో యుల్లాసంబుగ సల్లాపము సలుపుచుండునని మఱిగొందఱు విచక్ష
ణులగువారు వచించెదరు.

— సార్ధప్రహరమృత్యునాడీ లక్షణము. ౭౭ —

ద్య్వంగుళా ద్బాహ్యతోనాడీ మధ్యేరేఖా బహిర్యదా.

సార్ధప్రహరకా స్తృత్య ర్జాయతే నాత్ర సంశయః,

నాడీ తర్జనీ మధ్యమాంగుళములను వదలి, అనామికయందుమాత్ర
ము సంచరించుచు, దానికిక్రింద రేఖాకారంబుగ స్పృశించుచుండెనేని,
అట్టివాఁ డొకటిన్నరజాములలో యమపురికేగును.

— ఆఱవజాము మృత్యునాడీ లక్షణము. ౭౮ —

మధ్యేరేఖా సమానాడీ యది తిష్ఠతి నిశ్చలా.

59

షడ్భిస్తు ప్రహరై స్తస్య మృత్యుర్జ్ఞేయో విచక్షణేః,

అంగుష్ఠమూలమందలి నాడులన్నియు మధ్యమాంగుళి నరమునఁజేరి,
సూక్ష్మంబై నిశ్చలంబుగ నుండెనేని అట్టివాఁ డాఱుజాములలో యమమం
దిరంబును జేరును.

— తృతీయదివసమృత్యునాడీ లక్షణము. ౭౯ —

పాదాంగుళగతా నాడీ చంచలా యది గచ్ఛతి.

60

త్రిభిశ్చ దివనై స్తస్య మృత్యురేవ నసంశయః,

ఎవనికి పాదాంగుళమందలి నాడు లతిచంచలముగనడచుచుండునో,
ఆటువంటివాఁడు మూడుదినములలోపల మృత్యువుపా లగును.

— చతుర్థదివస మృత్యునాడీ లక్షణము. ౮౦ —

పాదాంగుళగతా నాడీ కోష్ఠావేగవతీ భవేత్.

61

చతుర్భుద్ధివనై స్తస్య మృత్యురేవ న సంశయః,

గ్

ఎవనికి నాడులు పాదాంగుళగతంబై కించిదుష్టంబుతోఁగూడి యతివేగంబుగ నడచుచుండెడినో, అటువంటివానికి, నాలుగుదినములలోపల మరణంబు గలుగును.

— పంచమదివస మృత్యునాడీ లక్షణము. —

పాదాంగుళగతా నాడీ మందమందా యదా భవేత్. 62

పశ్చాభిర్దివనై స్తస్య మృత్యు ర్భవతి నాన్యథా,

ఎవనికి పాదాంగుళగతంబగు నాడీ మందంబుగ నడచునో, అటువంటి వాఁడైదుదినములలో మృత్యువును గాంచును.

ఏవం సంఖ్యాది భేదేన నాడీజ్ఞేయా విచక్షణైః. 63

స్వర్గైపి దుర్లభావిద్యా గోపనీయా ప్రయత్నతః,

ఇటుల నాడుల గతిజ్ఞానంబు నెఱింగి విచక్షణులద్వారా సంఖ్యా భేదంబులను జెల్పిసికొనవలయును. మఱియు, నీనాడీజ్ఞానము త్రిదశులకు నైకము నెఱుంగుట దుర్లభముగాన, సిది గోపనీయంబుగ నుంచుకొనం దగినది.

— ఆభిఘాతాదిరోగనాడీ లక్షణము. —

భారప్రవాహమూర్ఛాభయ శోకప్రముఖ కారణాన్నాడీ, సమ్మూర్ఛితాపి గాఢం పునరపి సా జీవితం ధత్తే,

భారమును మోయుట, ప్రవాహంబునఁ గొట్టుకొనిపోవుట, మూర్ఛ నొందుట, భయముచెందుట, శోకించుట యీ మొదలగు కార్యంబులు గావించుటచే నాడీ యతిగాఢంబుగను, స్తబ్ధంబుగను నుండును. ఐన నట్టి నాడిగలవాఁడు సజీవుఁడుగ నుండును.

పతిత స్సంధితో భేదీ నష్టశుక్రశ్చయో భవేత్. 65

శామ్యతే విస్తయ స్తస్య నకించి న్మృత్యుకారణమ్,

పృథ్వాద్యుచ్చస్థానంబులనుండి క్రిందఁబడినవాఁడు, అస్త్రాదులచే మర్తముభేదింపఁబడినవాఁడు, శుక్రనష్టముగలవాఁడు అగు వీరి నాడి,

మృత్యు వాసన్నంబైనవానికి నడిచెడుచందంబున నడుచుచుండును. అయినను అట్టి నాడిగలవాఁడు మరణంబు జెందకయుండును.

— ౭౭ భూతాభిషంగజ్వరనాడీ లక్షణము. ౭౭ —

తథా భూతాభిషంగేహి త్రిదోషవదుష్స్థితా. 66
సమాంగావహతే నాడి తథానచ క్రమంగతా,

భూతాభిషంగము గలవానినాడి, త్రిదోషనాడివలె, వాత పిత్త శ్లేష్మంబులు సంకలితమై సమాకారముగ నడచుచుండును.

— ౭౮ రోగరహితాపమృత్యు లక్షణము. ౭౮ —

అపమృత్యు ర్నరోగాశ్చ నాడి తత్సన్ని పాతవత్. 67

రోగరహితమై యుండునపుడు, అపమృత్యువును గాంచెడివాని నాడి, సన్ని పాతనాడివలె నడచుచుండును.

— ౭౯ శోకహిమాది నిశ్చలనాడీ లక్షణము. ౭౯ —

స్వస్థానహీనా శోకేచ హిమాక్రాంతేచ నిర్గదాః,
భవంతీ నిశ్చలా నాద్యో న కించి త్తత్ర దూషణమ్. 68

శోకమును జెందినవారియొక్కయు, మంచులో సంచరించినవాని యొక్కయు నాడి స్వస్థానంబునుండి చ్యుతంబై నిశ్చలంబుగనుండును. అట్లుండినను, వానికి దోషము జనింపకయుండును.

— ౮౦ దుష్టపిత్తనాడీ లక్షణము. ౮౦ —

స్తోకం వాతకఫం దుష్టం పిత్తం వహతి దారుణమ్,
పిత్తస్థానం విజానీయా ద్భేషజం తస్య కారయేత్. 69

దుష్టపిత్తదోషంబున వాతశ్లేష్మనాడులు మిగుల అల్పంబుగను, పిత్త నాడి అతిదారుణంబుగను, నడుచుచుండుగాన, వీనినెఱింగివై దుష్టాదు చికిత్స చేయవలయును.

— ౭౭ సాధ్యనాడీ లక్షణము. ౭౭ —

స్వస్థాన చ్యవనం యావద్ధమన్యో నోపజాయతే,
తత్సచిహ్నస్య సత్వేపి నాసాధ్యత్వ మితి స్థితిః.

70

స్వస్థానంబునుండి నాడి చ్యుతముగాకయుండెడివాని రోగము
సాధ్యంబనియు, నాడికి స్వస్థానచ్యుతము గలిగె నేని ఆట్టివానిరోగం
బసాధ్యంబనియు నెఱుంగవలయును.

— ౭౮ ధాతుసాప్తనాడీ లక్షణము. ౭౮ —

యదాయం ధాతు మాప్నోతి తదా నాడీ తథా గతిః,
తథాపి సుఖసాధ్యత్వం నాడిజ్ఞానేన బుద్ధ్యతే.

71

వాత పిత్త శ్లేష్మ ధాతువులలో ఏధాతువును నాడి యాకాలంబున
నాశ్రయించియుండునో, ఆకాలగతియే వానికిని గలిగియుండుగాన, యా
నాడిజ్ఞానముచే తత్తద్రోగానుసారంబు లగుచికిత్సలం జేయవలయును.

— ౭౯ సదోషనిర్దోషనాడీలక్షణము. ౭౯ —

నాడీ యథా కాలగతి స్త్రయాణాం

ప్రకోపశాంత్యాదిభిరేవ భూయః,

వాతాదిదోషే చ భవేత్ప్రకోపా

స్థూలాల్యగా పాశ నియంత్రితేస్యాత్.

72

నాడి సదా వాతపిత్తశ్లేష్మ యుక్తంబుగ నుండును. మఱియు, నాడి
వాతాదిరోగంబులయందు ప్రకోపంబుగను, నీరోగంబున శాంతత్వమును
బొంది యథారీతిగను, వాతాదిదోషంబున రోగయుక్తమై ప్రకోపంబుగను,
పాశాదిబద్ధంబున స్థూలముగను అల్పముగను నడచుచుండును.

— { నూనె, బెల్లము, మినుములు, పాలు, తేనె, }
వీనినినేమించినవాని నాడీలక్షణము.

పుష్టిస్తైలే గుడాహారే మాషేచ లగుడా కృతిః,
క్షీరేచ స్తిమితా వేగా మధురే భేకవద్గతిః.

73

నూనెనేచియింఁడెడువానినాడి పుష్టిగనుండును. బెల్లము, మినుములు వీనిని భుజించియింఁడెడువానినాడి దుడ్డుకట్టవలె నిడుపుగ నడచుచుండును. పాలుత్రాగి యింఁడెడువానినాడి స్తిమితముగను, నిలిచి నిలిచి మందముగను నడచుచుండును. తేనెత్రాగియింఁడెడువానినాడి కప్పవలె నడచుచుండును.

— { మధురము, వగరు, పులుసు, ఉష్ణము, చేదు ఆనునీ పదార్థము లాహరించిన వాని నాడీలక్షణము. } —

మధురే బర్హిగమనా తిక్తేస్యాత్ స్థూలతా గతిః,
అమ్లే కోష్ఠాప్లవగతిః కటుకై ర్భ్రంశసన్నిభా. 74

మధురపదార్థములు భుజించినవానినాడి మయూరంబువలె నడచును. చేదుపదార్థములు భుజించినవానినాడి స్థబ్ధముగనుండును. పులుసు, కించి దుష్ణము గల పదార్థములు భుజించినవానినాడి ఎగిరెగిరి నడచును. వగరు పదార్థములు భుజించినవానినాడి భ్రమరంబువలె గిట్టుమని నడచుచుండును.

— కారము, ఉష్ణ గలపదార్థములు భుజించినవాని నాడీలక్షణము. —

కషాయే కఠినామ్లనా లవణే సరళా ద్రుతా,
ఏవం ద్విత్రి చతుర్యోగే నానాధర్మవతీ ధరా. 75

కారముగలపదార్థములను భుజించినవానినాడి కఠినంబుగను, వాడి నట్లు నుండును. ఉష్ణగలపదార్థములను భుజించినవానినాడి ఋజువుగను, తేలికగను, పేగముగను నడచుచుండును. మఱియు రెండుపదార్థంబుల నైనను, మూడుపదార్థంబులనైనను నేకంబుగ భుజించినవానినాడి పలు విధంబులుగ నడచుచుండును.

— { ద్రవపదార్థములు, కఠిన ద్రవ్యములు భుజించినవాని నాడీలక్షణము. } —

ద్రవేతి కఠినానాడీ కోమలా కఠినాశనే,
ద్రవద్రవ్యస్య కాఠిన్యే కోమలా కఠినాపి చ. 76

ద్రవద్రవ్యములను భుజించినవాని నాడి కఠినంబుగను, మిగులకఠినంబులగు ద్రవ్యములను భుజించినవానినాడి కోమలంబుగను, ద్రవద్రవ్యములను కఠినద్రవ్యములను నేవించినవానినాడి కోమలంబుగను, కఠినంబుగను నడచుచుండును.

☞ { పులుసు, మధురాష్టమ, అటుకులు, భ్రష్టద్రవ్య } ☞
ములు, భుజించినవాని నాడీలక్షణము.

అమైశ్చ మధురామైశ్చ నాడీ శీతా విశేషతః,
చిపిటై ర్భ్రష్టద్రవ్యైశ్చ స్థిరా మందతరాభవేత్. 77

పులుసునైనను, మధురముతోడి పులుసుగల పదార్థముల నైనను, భుజించినవానినాడి మిగుల శీతలంబుగను, అటుకులు మొదలగు ద్రవ్యములను, వేయించిన ద్రవ్యంబులను నేవించినవానినాడి స్థిరముగను, మందముగను నడచుచుండును.

☞ { గుమ్మడుకాయ, అరటికాయ, ఆకుకూరలు మొదలగు } ☞
వానిని భుజించినవాని నాడీలక్షణము.

కూత్కాండై ర్మూలకైశ్చైవ మందమందాచ నాడికాః,
శాకైశ్చ కదళైశ్చైవ రక్తపూర్ణైచ నాడికా. 78

గుమ్మడికాయ, ముల్లంగి మొదలగు గడ్డలను భుజించినవాని నాడి మందముగను, ఆకుకూరలు, అరటి వీనిని భుజించినవానినాడి రక్తపుష్టిగలవానినాడిచందంబుగను నడచుచుండును.

☞ { మాంసము, దుగ్ధము, గుడము, క్షీరము, పిండి మొదలగు } ☞
వానిని భుజించిన వాని నాడీలక్షణము.

మాంసా త్త్థిరవహా నాడీ దుగ్ధే శీతా బలీయసీ,
గుడైః క్షీరైశ్చ పిష్టైశ్చ స్థిరా మందవహా భవేత్. 79

మాంసమును భుజించినవానినాడి స్థిరంబుగను, పాలుత్రాగినవాని
గాడి మిగుల శీతలముగను, పాలు, బెల్లము వీనితోజేయంబడినరొట్టెలు,
మొదలగువానిని భుజించినవానినాడి స్థిరముగను, మందమందముగను
డచుచుండును.

{ బెల్లము, అరటిపండ్లు, మాంసము, ఉష్ణపదార్థములు, ఎండిన
తీక్షణపదార్థములు మొదలగువానిని భుజించినవానినాడీలక్షణము. }

గుడ రంభా మాంస రూక్ష శుష్క తీక్షణాది భోజనాత్,
వాత పిత్తార్తి రూపేణ నాడీసహతి నిశ్చితా. 80

బెల్లము, అరటిపండ్లు, మాంసము, రూక్షద్రవ్యములు, ఎండిన
పదార్థములు మొదలగు తీక్షణద్రవ్యములను భుజించినవానినాడి వాతపిత్త
రోగముగలవాని నాడిచందంబున నడచుచుండును.

— { ప్రాతఃకాలము, మధ్యాహ్నకాలము, సాయంకాలము,
రాత్రికాలము వీనియందలినాడీలక్షణము. } —

ప్రాతస్సిగ్ధమయినాడీ మధ్యాహ్నాపృష్ఠతాన్వితా,
సాయాహ్నా ధావమానాచ రాత్రే వేగవివర్జితా. 81

నాడి ప్రాతఃకాలంబున శోమలంబుగను మధ్యాహ్నంబున నుష్ణ
గతిగను సాయాహ్నంబున నతివేగంబుగను రాత్రులయందు వేగరహి
తంబుగను నడచుచుండును.

— బంధింపఁబడిన నిరోగినాడీలక్షణము. —

ప్రకృతిస్థాతు సా నాడీ సదా జ్ఞేయా భిషగ్వరైః,
అంగగ్రహణ నాడినాం భవంతి మంథరప్లవాః. 82

పైనిచెప్పఁబడినమాడ్కి స్వభావముగ నుండెడివాడు పాకాది
బద్ధం దైనపుడు వానినాడి స్థూలగతి, అల్పగతి, మంఢాకగతి గలదై
యుండును.

—ॐ జ్వరదాహసన్నిపాత నాడీలక్షణము. ॐ—

ప్లవ ప్రబలతాం యాతి జ్వరదాహాభిభూతయే,
సన్నిపాతికరూపేణ భవంతి సర్వవేదనాః.

83

మిగుల తాపయుక్త మగు జ్వరముగల రోగికి, అధికముగ చెమట పడియుచుండుటయేగాక నాడియు సన్నిపాతంబువలె నడచుచుండును. మఱియు, పైన నుదహరింపఁబడిన లక్షణంబులుగలజ్వరము, దాహము ఇవి సన్నిపాతంబునందుఁ గలిగెనేని యనేక వేదనలు కల్గును.

—ॐ జ్వరప్రకోప నాడీలక్షణము. ॐ—

జ్వరప్రకోపే ధమనీ సోష్ఠా వేగవతీ భవేత్.

84

జ్వరప్రకోపంబున నాడి వేడిమిగను అతి వేగముగను నడచుచుండును.

—ॐ జ్వరవాతసంభోగ రాత్ర్యుపకాల నాడీలక్షణము. ॐ—

జ్వరేచ వక్త్రం ధావంతి తథాచ మరుతః ప్లవే,
రత్యంతేచ నిశిప్రాత స్తప్తాదపి శిఖోపమా.

85

జ్వరము, వాతరోగము వీనియందు నాడి వంకరగ నడచును. మఱియు స్త్రీసంభోగాంతమందును, రాత్రులయందును, అరుణోదయకాలంబునను నాడి ఉష్ణముతోఁగూడి రోమాకారంబుగ నడచుచుండును.

—ॐ పిత్తజ్వర, కఠినాహార నాడీలక్షణము. ॐ—

ద్రుతాచ సరళా దీర్ఘా శీఘ్రా పిత్తజ్వరే భవేత్,
శీఘ్రమూహననం నాడీ కాఠిన్యా చ్ఛలతే తథా.

86

పిత్తజ్వరంబున నాడి సరళంబై ద్రుతగతితోఁగూడి, దీర్ఘంబుగను, శీఘ్రముగను నడచుచుండును. కఠినద్రవ్యములను నేవించినపుడు నాడి ఒకని ప్రహరించుటకై పరుగిడువాని చందంబున శీఘ్రముగ నడచుచుండును.

—ॐ మలాజీర్ణ, శ్లేష్మదోష నాడిలక్షణము. ॐ—

మలాజీర్ణేన నితరాం స్పందనం పరికీ రితమ్,
నాడీ తంతుసమా మందా శీతలా శ్లేష్మదోషణా. 87

మలాధిక్యమునందును, ఆజీర్ణమునందును నాడి తంతువుభంగి చలించుచుండును. శ్లేష్మాధిక్యంబున నాడి శీతలముగను, మందముగను నడచుచుండును.

—ॐ వాతపిత్త శ్లేష్మవాత నాడిలక్షణము. ॐ—

చంచలా తరళా స్థూలా కఠినా వాతపిత్తజా,
ఈషచ్ఛ దృశ్యతే తూష్టా మందాస్యా చ్ఛేష్మవాతజా. 88

వాతపిత్తదోషంబున నాడి చంచలముగను, ప్రకాశముగను, స్థూలముగను, కఠినముగను నడచుచుండును. మఱియు శ్లేష్మవాతరోగంబున నాడి కించిదుష్టంబుగను, మందముగను నడచుచుండును.

—ॐ అల్పశ్లేష్మ, ప్రబలవాత, ఉష్ణవాత నాడిలక్షణము ॐ—

నిరంతరం భరం రూక్షం మందశ్లేష్మాతివాతలా,
రూక్షవాతభవే తస్య నాడీస్యా త్పిండసన్నిభా. 89

అల్పశ్లేష్మదోషమునందును, ప్రబలవాతదోషమునందును నాడి సంతతము తీక్షణంబుగను ఉష్ణముగను నడచుచుండును. ఉష్ణవాతంబున నాడి పిండమువలె బాధాకారముగ నడచుచుండును.

—ॐ సహజవాత, తీవ్రవాతనాడిలక్షణము. ॐ—

సౌమ్యా సూక్ష్మాస్థిగా మందా నాడీ సహజవాతజా,
స్థూలాచ కఠినా శీఘ్రా స్పందతే తీవ్రమారుతే. 90

సహజవాతంబున నాడి సౌమ్యంబుగను, సూక్ష్మముగను, స్థిరముగను, మందముగను నడచుచుండును. మఱియు తీవ్రవాతంబున నాడి స్థూలముగను, కఠినముగను, శీఘ్రముగను నడచుచుండును.

—జ్వర ప్రకోప, కామ, క్రోధ, వేగ, రోధ, చింతా నాడిలక్షణము. ౭—

జ్వరప్రకోపే ధమనీ సోష్టా వేగయుతా భవేత్,
కామాత్క్రోధాద్వేగరోధా తీక్షణచింతాభరప్లుతామ్.

కామము, క్రోధము, మలమూత్రాది నిరోధము, చింత, అభిఘాతము వీనిచే జ్వరము ప్రకోపించెనేని, నష్టికాలంబున నాడి ఉష్ణంబుగను, అతి వేగముగను నడచుచుండును.

—దుష్ట రక్తనాడిలక్షణము. ౮—

మధ్యే కరే వహేన్నాడీ యది సంతర్పితా ధ్రివమ్,
తదానూనం మనుష్యాణాం రుధిరాపూరితామలాః. 92

దుష్టరక్తము దేహంబున వృద్ధిజెంచెనేని, యారక్తము పచ్యమానా శయమునందలి మలంబుతోడేరును. అప్పుడు నాడి సంతాపయు క్తమై మధ్య మాస్తంబున చలించుచుండును.

—భూతజ్వర, ఏకాహిజ్వర, విషమజ్వర నాడిలక్షణము. ౯—

భూతజ్వరేనేక ఇవాతివేగా
ధావంతి నద్యోహి యథాభిగామాః,
ఏకాహికేన క్వచనప్రదూరే
క్షణాంతగామా విషమజ్వరేణ. 93

భూతజ్వరంబున నాడి సముద్రంబునఁ బడఁబోయెడి నదులు ప్రవహించుచందంబున, అతివేగంబుగ నడచుచుండును. మఱియు, ఏకాహికము, విషమజ్వరము వీనియందు నాడి కొంతకాలం బతివేగంబుగను, విశ్రాంతి జెందియు నడచుచుండును.

—ద్వ్యాహిక, త్ర్యాహిక, చాతుర్థిక జ్వరనాడిలక్షణము. ౧౦—

ద్వితీయకే వాథ తృతీయ తుర్యయో
ర్గచ్ఛంతి తస్మా భ్రమరక్రమేణ.

ద్వాపిక, త్రాపిక, చాతుర్థిక జ్వరములయందు నాడి మిగుల
ష్టంబుతోఁగూడి భ్రమరంబువలె నడచుచుండును.

— ౯౫ శ్రోధజ్వర, కామజ్వర నాడీలక్షణము. —

శ్రోధజే సంగలగ్నాంగా సంసంగా కామజే జ్వరే. 95

శ్రోధజ్వరమున నాడి పరస్పరజ్విప్తముగను, కామజ్వరమున నాడి
యకటితోనొకటి మిగుల కలసినట్లుగను నడచుచుండును.

— ౯౬ రమణజ్వరము, కామార్తజ్వరము వీటియందు నాడీలక్షణము. —

జ్వరేచ రమణీ నాడీ క్షీణాంగా మందగామినీ,
జ్వరే కామార్తరూపేణ భవంతి వికలా స్థిరాః. 96

శ్రీకి పురుషవిరహముచే జనించిన జ్వరమున నాడి క్షీణించినట్లుగను,
మందముగను, పురుషునికి శ్రీవిరహముచే జనించిన జ్వరంబున నాడి శిథిల
థిలంబుగను నడచుచుండును.

— ౯౭ వ్యాయామ, భ్రమణ, చింతా, ధనశోక నాడీలక్షణము. —

వ్యాయామే భ్రమణే చైవ చింతాయాం ధనశోకతః,
నానాప్రకారగమనా సిరా గచ్ఛతి విజ్వరే. 97

పనిసేయుట, సంచరించుట, చింతపడుట, ధనాదులు పోవుటచే దుః
ఖించుట, ఇట్టి కార్యంబులవలన జ్వరములేనివానికి నయికము నాడి యనేక
క్షతులుగ నడచుచుండును.

— ౯౮ అజీర్ణ నాడీలక్షణము. —

అజీర్ణేతు భవే న్నాడీ కఠినా పరితోజడా,
ప్రసన్నాతు ద్రుతా శుద్ధా త్వరితాచ ప్రవర్తతే 98

అజీర్ణంబున నాడి కఠినంబుగను, సర్వత్ర జడత్వముతోఁ గూడినది గను, నిర్మలముగను, వేగముగను, అశుద్ధముగను, పరుగిడునటులను నడచుచుండును.

— పశ్వాజీర్ణ, రక్తపూర్ణ, రసయుక్త నాడీలక్షణము. —

పశ్వాజీర్ణే పుష్టిహీనా మందంమందం వహేత్తు యా,
అస్పృక్వాన్తా భవేత్కోష్టా గుర్వీ సామా గరియసీ. 99

పశ్వాజీర్ణంబున నాడి పుష్టిరహితముగను, మెల్ల మెల్లగను నడచుచుండును. శక్తిరంబున రక్తం బధికముగ నుండునపుడు, నాడి కొంచె ముష్ణముగ నడచుచుండును. ఆమాజీర్ణయుక్తమగు నాడి గురుత్వము గలదియై నడుచుచుండును.

— { సుఖము ననుభవించెడివాఁడు, ఆఁకలిగొన్నవాఁడు, మం }
దాగ్ని తీణధాతువుగలవాఁడు వీరి నాడీలక్షణము. —

సుఖితస్య స్థిరా జ్ఞేయా చపలా తుధితస్య సా,
మందాగ్నేః తీణధాతోశ్చ నాడీ మందతరా భవేత్.

సుఖితుం డగువాని నాడి స్థిరముగను, ఆఁకలితోఁగూడి యుండెడు వానినాడి చపలముగను, మందాగ్నిగలవాఁడు, బలము కొరవడినవాఁడు వీరినాడి అతిమందముగను నడచుచుండును.

— ప్రకారాంతర మందాగ్ని నాడీలక్షణము. —

మందేగ్నౌ తీణతాం యాతి నాడిహంసాకృతి స్తథా.

మందాగ్నిగలవాని నాడి, తీణంబై హంసవలె నడచుచుండును.

— ఆమాశ్రయ, పుష్టివివర్ధన, ఆహారమాంద్య, ఉపవాసనాడీలక్షణము. —

ఆమాశ్రయే పుష్టివివర్ధనేన
భవంతి నాడ్యో భుజగైకవృత్తాః,

ఆహారమాంద్యా దుషవాసతోవా

తథైవ నాడ్యో భుజగప్రమాణాః.

102

ఆమాశ్రయమున నాడి పుష్టిగలిగియుండిన, సర్వసమాకారంబుగ నడచుచుండును. ఆహారమాంద్యము, ఉపవాసము వీనియందు నాడి సర్వంబువలె నడచుచుండును.

—ॐ దీప్తాగ్నినాడీ లక్షణము. ॐ—

లఘ్నీ వహతి దీప్తాగ్నే స్తథా వేగవతీ స్ప్రతా.

103

దీప్తాగ్నియందు నాడి లఘువుగను, వేగముగను నడచుచుండును.

—ॐ అగ్నిమాంద్య, గ్రహణీరోగ నాడీలక్షణము. ॐ—

పాదేచ హంసగమనా కరే మండూకసంస్థవా,

తస్యాగ్నేర్నందతా దేహే త్వథవా గ్రహణీగదః.

104

అగ్నిమాంద్యము, గ్రహణీరోగము వీనియందు నాడి పాదంబున హంసవలెను, హస్తంబున కప్పవలెను నడచుచుండును.

—ॐ { మలభేద, గ్రహణీరోగ, అతిసారభేద, విలంబికా, } ॐ
ఆమాతిసార నాడీలక్షణము.

భేదేన శాంతా గ్రహణీగదేన

నిర్విర్యరూపా త్వతిసారభేదే,

విలంబికాయాం స్థవగా కదాచి

దామాతిసారే పృథులా తథా చ.

105

నాడి మలభేదంబున శాంతముగనుండును. గ్రహణీరోగము, అతిసారము, వీనియందు లేజోహీనంబుగను, విలంబికయను రోగంబున పడవవలెను, ఆమాతిసారంబున వ్రేలుచుండెడు చందంబునను నడచుచుండును.

—ॐ మూత్రముల నిరోధ, విద్యోహ, విషూచికానాడీలక్షణము. —

నిరోధే మూత్రశక్యతో విద్యోహేతితరాం శ్రితాః,
విషూచికాభిధూతేచ భవంతి భేకవ త్క్రమాః. 106

మలమూత్రములను నిరోధించిన వానినాడి, అతివేగంబుగ నడుచు చుండును. మఱియు, విషూచికారోగంబున నాడి కప్పవలె నడచు చుండును.

—ॐ అనాహ, మూత్రకృచ్ఛి నాడీలక్షణము. —

అనాహే మూత్రకృచ్ఛేచ భవేన్నాడీ గరిష్ఠతా. 107

అనాహక మనెడి కామిలారోగము, మూత్రకృచ్ఛిము వీనియందు నాడి గరిష్ఠముగ నడచుచుండును.

—ॐ వాతశూల, మరుత్ ప్లవ నాడీలక్షణము. —

వాతేన శూలేన మరుత్ ప్లవేన
సదోపవక్త్రాహి సిరా వహంతి. 108

వాతరోగము, శూలరోగము, మరుత్ ప్లవము వీనియందు నాడి వక్త్రముగ నడచుచుండును.

—ॐ వైత్య, ఆమశూల నాడీలక్షణము. —

జ్వాలామయీ పిత్తవిచేష్టితేన
సామేన శూలేనచ పుష్టిరూపా. 109

వైత్యరోగంబున నాడి జ్వాలంబోలి ధగధగ మనియు, ఆమశూలంబున పుష్టిగను నడచుచుండును.

—ॐ ప్రమేహ, ఆమదూషణ నాడీలక్షణము. —

ప్రమేహేగ్రంధిరూపాచ ప్రసుప్తా చామదూషణే. 110

ప్ర మేహంబున నాడి మిశ్రమంబై గ్రంథిరూపంబుగను, ఆమదోపం
బున నిదురగాంచినటులను నడచుచుండును.

❧ { విషదోష, విష్టంభవాత, గుల్మ, అత్యర్థవాత, } ❧
అసమాప్తికాల నాడీలక్షణము.

ఉత్పిచ్చరూపా విషరిష్టి కాయాం
విష్టంభగుల్మేనచ వక్రరూపా,
అత్యర్థవాతేన అధ స్ఫురంతీ
ఉత్తానభేదిన్యసమాప్తికాలే.

111

నాడి విషదోషంబునం దూర్ధ్వగతి గలిగియు, విష్టంభ గుల్మరోగం
బున మిగుల ఆఘోభాగంబునను, వాయుసమాప్తికాలంబున ఊర్ధ్వభాగంబున
నెగసిపడునట్లును నడచుచుండును.

❧ గుల్మ, కంప, పరాక్రమ నాడీలక్షణము. ❧

గుల్మేన కంపేన పరాక్రమేణ పారావతన్యేవ గతిం కరోతి.

గుల్మరోగము, కంపము, పరాక్రమము వీనియందు నాడి పావుర
పట్టవలె నడచుచుండును.

❧ వ్రణ, భగంధర నాడీలక్షణము. ❧

వ్రణార్థం కఠినే దేహే ప్రయాతి పైత్తికం క్రమమ్,
భగన్ధరానురూపేణ నాడీ వ్రణనివేదనే.

113

వ్రణము, భగంధరము ఇవి శలవానినాడి పైత్యోల్బణంబుగ నడచు
చుండును.

❧ నాంత, శల్యాభిహత, వేగావరోధ, వ్యాకులజన నాడీలక్షణము. ❧

వాంతస్య శల్యాభి హతస్య జంతో
ర్యేగావరోధా కలితస్య భూయః,
గతి ర్విధ త్తే ధమనీ గజేంద్ర
మరాశమానేవ కఘోల్బణేన.

114

వమనం బొసర్చుకొనినవాఁడు, శల్యముచే నిజదేహంబున కభిఘాతము
ఁగొనినవాఁడు, వేగావరోధుఁడు వీరలనాడి మదించిన గజము, హంస
వీనివలె నడచుచుండుటయగాక, శ్లేష్మంబును నధికముగఁ బ్రకాశించి
యుండును.

— నాడీజ్ఞానరహితుఁడు క్షామన కనర్హుఁడవుట. —

నాడీజ్ఞానం వినా కశ్చి త్సత్తు నక్లాఘ్యతాం వ్రజేత్,
తస్మా ద్విద్వా స్ప్రియత్నేన తద్జ్ఞానం సముపాచరేత్.

నాడీజ్ఞానంబు నెఱుంగనివైద్యుఁడు విద్వాంసు లగు వైద్యుల సభ
లలో క్షామింపఁబడఁడు. కావున, నాడీజ్ఞానమును అవశ్యముగ వైద్యుఁడు
నెఱుంగవలయును.

— గ్రంథానుసంధానదేశకాలప్రకరణ నాడీజ్ఞానము. —

క్వచి ద్గ్రంథానుసంధానా త్కాల దేశ విభాగతః,
క్వచిత్ప్రకరణా చ్ఛాపి నాడీజ్ఞానం భవే దిహ. 116.

ఈనాడీశాస్త్రంబు నెఱుంగంగోరువారు, కొన్ని నాడులగతిని గ్రం
థానుసంధానంబువలనను, కొన్నిటిని వసంతాది కాలభేదంబులవలనను, కొన్ని
నాడులను దేశభేదంబులవలనను, కొన్నిటిని తత్కాలప్రకరణమువలనను
నెఱుంగవలయును.

— నాడీజ్ఞానప్రాప్తి లక్షణము. —

సద్గురో రుపదేశాచ్చ దేవతానాం ప్రసాదతః,
నాడీపరిచయో లోకే ప్రాయః పుణ్యేన జాయతే. 117

మఱియు పైనాడీజ్ఞానము పూర్వజన్మ తపశ్శలంబుచే లభించెడుసద్గు
రూపదేశముచేతను, దేవతా ప్రసాదముచేతను గలుగును.

ఆంధ్రేయ మతానుసార

నాడీజ్ఞానము

శ్లో. స్వస్థానాం దేహినాం దేహే వయోవస్థా విశేషతః,
ప్రచలంతి యథానాడ్య స్తత్సంఖ్యాన మిహోచ్యతే. 1

తా. రోగరహితు లగు మనుజుల బాల్య యౌవన వృద్ధత్వముల
యందలి నాడీగతి విశేషముల దెలియజేసెదను.

సార్ధద్వయపలః కాలో యావద్గచ్ఛతి జన్మతః,
తావత్ప్రకంపతే నాడీ చత్వారింశ చ్చతాధికమ్. 2

మానవుఁడు జనించిన ఊణమునందు నతనినాడీ యొకఘంటకాలము
లోపల (౧౪౦) మాఱులు చలించుచుండును

తదూర్ధ్వం వత్సరం యావ త్సార్ధద్వయపలేన సా,
ముహూః ప్రకంప మాధత్తే త్రింశద్వారం శతోత్తరమ్. 3

జనించిన కాలము మొదలుకొని యొకసంవత్సరమువఱకు ఆతని నాడీ
యొకఘంటకాలములోపల (౧౩౦) పర్యాయములు చలించుచుండును.

ఉపరిష్టాదా ద్వితీయా త్తావత్కాలే శరీరిణః,
తతః ప్రకంపతే నాడీ దశాధికశతం ముహూః. 4

ఒక్కసంవత్సరము మొదలుకొని రెండువత్సరములు గలించువఱకు
(౧౧౦) మార్లు నాడీ చలించుచుండును.

తతః స్త్రివత్సరం వ్యాప్య దేహినాం ధమనీ పునః,
ముహూః ప్రకంపతే తద్వ త్సార్ధద్వయపరంశతమ్. 5

రెండువత్సరములు మొదలుకొని మూడువత్సరములవఱకు (౧౦౨౪)
మాఱులే నాడీ చలించుచుండును.

తత స్తావసప్తమా ద్వైర్వా న్నవతిస్సాస్య త్ప్రవేపనమ్,
ధమన్యాస్తన్తి తేకాలే ప్రత్యక్షా దనుభూయతే. 6

నాలవవత్సరము మొదలుకొని నేడవవత్సరమువఱకు (౯౦) మార్లు నాడి చలించుచుండును. (ఇది ప్రత్యక్షానుభవము.)

తత శ్చతుర్దశం తావ త్పంచాశీతిప్ర వేపనమ్,
త్రింశద్వర్షమభివ్యాప్య తతోఽశీతి ప్రకీర్తితమ్. 7

ఏడవవత్సరము మొదలుకొని పదునాలుగవ వత్సరమువఱకు (౮౫) మార్లును, పదునాలుగవ వత్సరము మొదలుకొని ముప్పదివత్సరములవఱకు (౮౦) మార్లును నాడి చలించుచుండును.

శతార్ధవత్సరం వ్యాప్య కంపనం పంచసప్తతి,
తతోఽశీతౌప్రకథితం షష్టివారం ప్రవేపనమ్. 8

ముప్పది వత్సరములు మొదలుకొని నేఁబదివత్సరములవఱకు (౭౫) మార్లును, ఏఁబదివత్సరములు మొదలుకొని నెనుబది వత్సరములవఱకు (౬౦) మార్లును నాడి చలించుచుండును.

వయోవస్థా క్రమేణైవం క్షీయంతే గతయో ముహూః,
సార్ధద్వయపలేకాలే నాడీనా ముత్తరోత్తరమ్. 9

జన్మప్రభృతి వయోవస్థా క్రమముగా నాడుల కంపనము తగ్గుచుండును. అనఁగా వయస్సుధికమగుకొలదిని నాడీచలనము తక్కువగానుండును.

ఏవం బహువిధా ద్రోగా త్తత్త్వైర్నిగానుబోధినీ,
నాడీనాం చ గతి స్తద్వద్భవే త్కాలా త్ప్రభకృతౌభకృ. 10

ఇటుల జన్మప్రభృతి యెనుబదివత్సరములవఱకు నాడులకంపనము యొక్కసంఖ్య వ్యవస్థితమగుచుండ, మధ్యకాలమున జ్వరాది రోగములు ప్రసక్తియయ్యెనేని, అపుడు రోగజ్ఞానమునకు హేతుభూతంబగు నాడీగత సంఖ్యయు వ్యత్యస్తం బగును.

హృదయస్య బృహద్భాగ స్సంకోచం ప్రాప్యతే పది,
ప్రసారయే త్తదా నాడిం వాయునా రక్తవాహినీమ్. 11

హృత్పిండమందలి ప్రదేశావకాశము వాయుగతి విశేషముచే సంకోచము చెందెనేని, అప్పుడు రక్తవాహిను లగు నాడులను బ్రసరించునటులం జేయును.

నాడిగతి రతి క్షీణా భవే న్దలవిభేదతః,
జీర్ణజ్వరా దల్పరక్తా ద్దుర్బలత్వాచ్చ తాదృశీ. 12
తర్పయన్త్యసృజం దేహే వ్యాఘ్రాతై ర్గతిబంధతః,
చంచలా తేజఃపుంజాచ దుర్బలా క్షీణదాధరా. 13

నాడులు వాయుసంచారముద్వారా శరీరమున రక్తము వ్యాపించు నటుల జేయుచున్నయవి. ఆరక్తదోషవిశేషమువలన, ఆనాడులకు ప్రతిబద్ధకము గలిగెనేని, అప్పుడు నాడులు చంచలముగను, తేజఃపుంజగతికలవిగను, దుర్బలముగను, క్షీణగతి కలవిగను నడచుచుండును.

— చంచలాగతి నాడీలక్షణము. —

రక్తోష్ణే శీఘ్రగా నాడి జ్వరే చంచలతాభవేత్,

రక్తముచే నుష్ణము జనించెనేని, అప్పుడు నాడి యతివేగముతోఁ గూడి చంచలముగ నడచుచుండును.

— తేజఃపుంజగతి లక్షణము. —

జ్వరారంభే తథా వాతే తేజఃపుంజగతి స్పిరా. 14

జ్వరారంభమునను, వాతరోగంబునను నాడి, తేజఃపుంజగతికలదియై నడచుచుండును.

—ॐ దుర్బల, క్షీణనాడీలక్షణము. ॐ—

దుర్బలే జ్వరరోగే చ అతిసారే ప్రవాహికే,
దుర్బలా క్షీణదా నాడీ ప్రబలా ప్రాణఘాతికా.

15

దుర్బలరోగము, జ్వరము, అతిసారము, గ్రహణిరోగము వీనియందు
నాడి మిగుల దుర్బలముతోఁ గూడియుండును. అట్లుండక ప్రబలంబుగ
నుండేనేని ప్రాణఘాతినియగును.

—ॐ ధీరనాడీ లక్షణము. ॐ—

బహుకాలగతా రోగా సానాడీ ధీరగామినీ.

16

బహుకాలంబుగ రోగపీడితుఁడుగ నుండెడు వానినాడి ధీర నాడి
యనంబడును.

ఇతి నాడ్యత్పత్తి నాడీస్థానస్వరూప కూర్తా
కృతిస్థూలనాడీ సంఖ్యారోగాది పరిజ్ఞాన సాధ్య సాధ్య
లక్షణ మృత్యుదినాదినీరూపణ యావద్ద్రవ్యాదిభక్షణ
జన్యయద్రూపగతి తల్లక్షణాంగ్లేయమత
నాడీజ్ఞానం సమాప్తమ్.

ఇట్లు నాడ్యత్పత్తి, నాడీస్థాన స్వరూపము,
కూర్తాకృతి, స్థూలనాడిసంఖ్య, రోగాదిపరిజ్ఞానము, సాధ్యసాధ్య
లక్షణము, మృత్యుదినాదినాడినిరూపణము, ద్రవ్యాదిభక్షణ
నాడీజ్ఞానము, వానిలక్షణము, ఆంగ్లేయమత
నాడీజ్ఞానము ముగిసెను.

సంస్కృత గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

ఆధ్యాత్మ రామాయణము, మూలము	...	1	0
ఆధ్యాత్మ రామాయణము, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము	...	8	0
కార్తికమాహాత్మ్యము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	12
కాశీమాహాత్మ్యము, తెనుగువచనము	...	0	8
గయామాహాత్మ్యము, తెనుగువచనము	...	0	6
గరుడపురాణము, సవ్యాఖ్యానాంధ్ర తాత్పర్యము	...	1	8
జగన్నాథమాహాత్మ్యము, తెనుగువచనము	...	0	2
ధనుర్తాసమాహాత్మ్యము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	2
బాలరామాయణము, సటీక	...	0	1
పద్మపురాణాంతర్గతమాఘపురాణము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము.		2	0
అమావాస్యతర్కణము	...	0	1
ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రములు	...	0	3
ఆబ్దికమన్తములు (యజుర్వేదము), మూలము	...	0	6
ఆంధ్ర ద్రావిడసంధ్యావందనము	...	0	2
ఋగ్వేదదేవతార్చన, బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	...	0	2
ఋగ్వేదపూర్వప్రయోగాదర్శము	...	1	8
ఋగ్వేదశ్రాద్ధప్రయోగము, ఆశ్వలాయనము, చిన్ననైఱు	...	0	4
లిఙ్గిమంత్రములు (ఆరాధ్యులది)	...	0	2
దేవతార్చన, చిన్ననైఱు	...	0	1
పంచసూక్తములు, సస్వరము	...	0	2
పంచోపనిషత్తులు, తెత్తిరియము, సస్వరము	...	0	12
పంచోపనిషత్తులు, తెత్తిరియము, బ్రహ్మమేధసహితము	...	0	4
పితృతర్కణము, చిన్ననైఱు	...	0	1
తెత్తిరియ ఆరణ్యకోపనిషత్తులు, పితృమేధము, మంత్ర			
పన్నములు సహా, సస్వరము	...	3	0
యజుర్వేదపవీతధారణవిధి	...	0	2

యజుర్వేదసంధ్యావందనము, మూలము, సస్వరము	...	0	2
డిటో పురుషసూక్త, శ్రీ సూక్త, ఆంధ్ర			
టీకాతాత్పర్యసహితము, చిన్ననైజు	...	0	4
యజుర్వేదసంధ్యావందనభావ్యము	...	0	8
యజుషపూర్వప్రయోగచంద్రిక, సస్వరము—అనేకవిషయములఁ			
జేర్చి యాంధ్రమహాజనసంప్రదాయానుసారముగఁ బరిష్క			
రించి ముద్రించియున్నాము. చక్కనిప్రతి	...	2	0
రుద్రము, నమకము, చమకము, సస్వరము, చిన్ననైజు	...	0	2
శ్రీవైష్ణవాష్మికము	...	0	4
శ్రీవైష్ణవశాస్త్రప్రయోగము	...	0	4
వ్రతరత్నాకరము, ప్రథమభాగము	...	0	8
,, ద్వితీయభాగము	...	1	0
వ్రతమాడామణి, 360 వ్రతములు, మంచికాగిత			
ములపై చక్కగముద్రితము	...	2	0
వైశ్యసంధ్యావందనము	...	0	2
సూర్యనమస్కారము, చిన్ననైజు	...	0	1
జలార్గళశాస్త్రము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	4
జాతకచంద్రిక, గోపాలరత్నాకరము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	8
కాలామృతము, సటీక, మేలుప్రతి	...	1	0
బృహజ్జాతకము, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్య వివరణసహితము,			
చక్కనిప్రతి, నూతనముద్రితము	...	2	0
మహార్తదర్పణము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0	12
రెట్టమతశాస్త్రము, తాత్పర్యసహితము	...	0	10
పోడశ ప్రశ్నరత్నాంశి, వెపోలియన్ అనుష్ఠించిన ప్రశ్న గ్రంథమునకు			
తెనుగు	...	0	3
భువన్నము, ప్రశ్నశాస్త్రము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	6
నక్షత్రమాడామణి, చక్కనిప్రతి	...	0	6

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

శ్రీవతి, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	1	8
సర్వార్థచింతామణి, మేలుప్రతి	...	0	12
లఘు తాచకము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	12
భృగుసూత్రములు	...	0	6
భావార్థచంద్రిక	...	0	8
వృద్ధపరాశరము	...	0	10
కేరళప్రశ్నము	...	0	3
సనత్కుమారగృహవాస్తువు, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	3
మయవాస్తువు	...	0	3
వాస్తుసర్వస్వము	...	0	4
వనమాల (వర్ణఫణి)	...	0	3
స్వప్నశాస్త్రము	...	0	3
గౌళికాస్త్రము, తెనుగు	...	0	2
సాముద్రికశాస్త్రము, సటిక	...	0	4
అష్టకపద్ధి, సాంధ్ర తాత్పర్యము, చక్కనిప్రతి	...	0	4
శకునశాస్త్రము (శిఖినరసింహశతకము), తాత్పర్యసహితము.	...	0	4
సారావళి, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	3	0
ఆరూఢరత్నసిద్ధాంతజనము	...	0	12
అజరోక్షానుభూతి, సాంధ్ర తాత్పర్యము, చిన్ననైజు	...	0	4
ఆనందలహరి, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	4
ఆత్మపూజ	...	0	1
ఆత్మవిద్యావిలాసము	...	0	6
ఆత్మానాత్మవివేకము	...	0	4
ఆత్మబోధము, సటిక	...	0	4
ఉత్తరగీతా, సాంధ్ర టీకా తాత్పర్యము, చిన్ననైజు	...	0	12
జీవన్ముక్తిప్రకాశిక, విద్యారణ్యస్వామికృతము	...	2	0
వైష్ణవరత్నసిద్ధి, సురేశ్వరాచార్యకృతము, ఆంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము	...	3	8

21343

మొత్తం విలువ రూ. 1-కి రూ. అ.

పంచదశి ప్రకరణము, సోప్యాఖ్యానము	...	1	4
,, ఆంధ్ర టీకాసహితము	...	5	0
పంచీకరణము. ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	2
డిటా తెనుగుపదనము	...	0	2
బ్రహ్మసూత్రములు, మూలము, చిన్ననైజు	...	0	3
బ్రహ్మసూత్రములు, తెనుగుపదనము, శ్రీ శంకరాచార్యులవారిభాష్యము			
అందరికిని తెలియుట దుర్లభమని తలచి చక్కనిశైలీలో అనేక			
వృత్తులననుసరించి తెనుగువ్యాఖ్యానమును ప్రకటించినారము.			
2 సంపుటములు	...	12	0
భగవద్గీతలు, మూలముమాత్రము, చిన్ననైజు	...	0	4
,, కాలిక్తోబైందు	...	0	6
,, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము, కాలిక్తోబైందు	...	1	4
,, ,, చిన్ననైజు	...	0	8
,, ఆనిబిసెంటుగారి ఇంగ్లీషుకర్ణమాతో	...	0	8
రామగీతా, సటీక, చిన్ననైజు	...	0	6
వివేకచూడామణి, మూలముమాత్రము, పాతప్రతి	...	0	4
డిటా ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	12
వ్యవహారపంచకము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	2
వేదాంతస్తోత్ర పంచకము, శ్రీ శంకరాచార్యకృతము, ఆంధ్ర తాత్పర్య			
సహితము.—ఇందు ఏకశ్లోకి, యతిపంచకము, మనీషాపంచకము			
ప్రాతః స్మరణము మొదలైనవి గలవు	...	0	4
సాందర్యలహరి, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము	...	0	4
శాంతివిజ్ఞానము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	6
శివగీతా, సాంధ్ర తాత్పర్యము, చిన్ననైజు	...	0	12
వాసుదేవమననము, తెనుగుపదనము	...	0	12
హరిమీడేస్తవము, సటీక	...	0	4
హతయోగ ప్రదీపిక ,,	...	2	8

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్ ప్ల నేడ్, చెన్నపురి. ఈ.